

การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนา ในการทำงานจิตอาสา*

สรณีย์ สายศรี**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและหลักการ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การทำงานจิตอาสา (๒) หลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสา และ (๓) การถอดบทเรียนในการทำงานจิตอาสาจากตัวอย่างอาสาสมัครและองค์กรที่ทำงานด้านจิตอาสาในประเทศไทย มาสังเคราะห์เป็น “หลักการการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” และนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานจิตอาสาในยุคปัจจุบันได้

ผลการศึกษาได้ข้อสรุปว่า หลักการของ “การทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” นั้น เน้นสร้างคุณสมบัติภายในจิตใจโดยการประยุกต์หลักพระพุทธคุณ พระพุทธจริยา และพุทธธรรม ควบคู่ไปกับการเตรียมความพร้อมภายนอกในการทำงานจิตอาสา เมื่อไปสู่ภาคปฏิบัติต้องอาศัย “วิธีการ” เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นแบบบูรณาการผ่านการทำงานจิตอาสาทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านปัญญา และด้านสังคม โดยให้ช่วยเหลือด้านวัตถุธาณ และเน้นธรรมทานให้นำไปใช้แก้ปัญหาความทุกข์ เพื่อนำไปสู่ “ผลที่มุ่งหวัง” คือ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่บุคคลผู้ทำงานจิตอาสา ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ และแก่สังคมโดยรวม ทั้งในระดับโลกียสุขและโลกุตตรสุข

คำสำคัญ : การบูรณาการ, หลักการทางพระพุทธศาสนา, การทำงานจิตอาสา

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๖.

** ดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๖ (นักเรียนทุนโครงการพัฒนากำลังคนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ด้านปรัชญาและศาสนาอินเดีย ของสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา ประจำปี ๒๕๕๓)

The Integration of the Buddhist principles for volunteer spirit

Abstract

This research aimed to analyze three concepts and principles regarding volunteer spirit, Buddhist concepts and principles of volunteer spirit, and lessons learned from exemplary volunteers and related organizations. Then, these three concepts and principles were synthesized into the integrated principles of Buddhist-related volunteer spirit and applied these principles to the current volunteer work.

The research concluded that the integrated principles of Buddhist-related volunteer spirit emphasize the quality of inner-mind through the application of the Buddha's virtues (Buddhagunās), the Buddha's conducts (Buddhacariya) and the Buddha's Dhamma in conjunction with actual preparation necessary for volunteer work. In practice, "methods" are needed as a guideline to help others in integrated manners through four volunteer spirit dimensions: (1) the physical, (2) the mental, (3) the intellectual, and (4) the social ones which are based on the donations of both goods and Dhamma in order to solve sufferings. By this way, mundane and super mundane happiness for volunteers, sufferers, and societies can be observed as "expected results."

Keywords : Integration, the Buddhist principles, volunteer spirit

๑. บทนำ : ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสของการให้หรือการทำความดีเพื่อสังคม ด้วยการเป็นอาสาสมัคร หรือทำงานจิตอาสาเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ทั้งในรูปกลุ่มบุคคลในรูปอาสาสมัครอิสระ และในรูปองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร โดยมุ่งทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสังคมในรูปแบบต่างๆ ในประเทศไทยกระแสของงานจิตอาสา หรือการเป็นอาสาสมัครเริ่มปรากฏอย่างชัดเจน เมื่อเกิดเหตุการณ์สึนามิซัดชายฝั่งทะเลแถบอันดามันของไทยและประเทศใกล้เคียง ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและสูญหายหลายพันคน ท่ามกลางภัยพิบัติร้ายแรงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์หนึ่ง คือ การร่วมใจกันของผู้คนในสังคมรวมทั้งหน่วยงานต่างๆ เพื่อหาทางช่วยเหลือผู้ประสบภัยเท่าที่จะทำได้ ตั้งแต่บริจาคทรัพย์สินของ จนกระทั่งเป็นอาสาสมัครในพื้นที่ เฉพาะประเทศไทยมีอาสาสมัครมากกว่าพันคนหมื่นเวียนกันเข้าไปช่วยเหลือผู้ประสบภัย จนเกิดเป็นคลื่นมวลชนจิตอาสาทำงานต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน แล้วขยายเป็นเครือข่ายการทำงานจิตอาสาทำความดีเพื่อสังคม ถือเป็นความเติบโตทางคุณธรรมก้าวใหม่ของสังคมไทย

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ประเทศไทยได้เริ่มรู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า “จิตอาสา” หรือ “volunteer spirit” ซึ่งหมายถึง การมีจิตใจอาสาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในรูปแบบต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน (มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ, ๒๕๕๐ก) มีเครือข่ายการทำงานจิตอาสา การสนับสนุนการสร้างเสริมจิตอาสาและคุณธรรมแก่เยาวชนโดยทำงานอย่างเป็นระบบ

แม้ว่าการมีจิตอาสาหรือการอุทิศตนเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นหรือสังคมเป็นคุณธรรมที่พึงประสงค์ที่สรรค์สร้างสังคมให้เกิดสันติสุขและน่าอยู่ แต่ในความเป็นจริง ผู้ที่เสียสละตนเป็นอาสาสมัครมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ ๙.๗ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๒.๕ ของประชากรวัยผู้ใหญ่ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคมแห่งชาติและสำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อ้างใน ทีมวิจัย TRN, ๒๕๔๘ : ๕๐) นับว่าค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ประเทศชาติเผชิญอยู่ นอกจากนี้การทำงานจิตอาสาหรือการเป็นอาสาสมัครนั้น ยังต้องเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคในรูปแบบต่างๆ จนมีไม่น้อยที่อาสาสมัครเกิดความทุกข์และท้อ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอันเกิดจากการทำงานร่วมกับอาสาสมัครอื่นๆ ปัญหาทางสภาพจิตใจ ปัญหาขาดความรู้หรือทักษะในการทำงาน เป็นต้น และอาจกลายเป็นปัญหาที่กระทบต่ออาสาสมัครเองให้ต้องเผชิญกับความทุกข์ใจและไร้ซึ่งความสุขสบายอย่างที่ควรจะเป็น (พระไพศาล วิสาโล, ม.ป.ป. : ๒๒-๒๕) และกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงานจิตอาสานั้นๆ นอกจากนี้หากงานจิตอาสาขาดการวางแผนและการบริหารจัดการที่ดีแล้ว การจัดกิจกรรมอาสาสมัครอาจกลายเป็นการสร้างภาระต่อสังคมและทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในงานอาสาสมัครก็เป็นได้ (ศุภรัตน์ รัตนมูขัย, ๒๕๔๘)

จากปัญหาดังกล่าว จึงน่าศึกษาว่า มีวิธีการใดที่จะพัฒนาความรู้สึกรู้สึกหรือสำนึกของผู้คนให้มองเห็นคุณค่าของจิตอาสาหรือมีจิตที่ตระหนักในความรับผิดชอบของตนเอง ต่อสังคม และธรรมชาติ ลดละความเห็นแก่ตัว ต้องการเสียสละและช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความเต็มใจ เรื่องนี้ต้องอาศัยองค์ความรู้และกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการปลูกฝังและเสริมสร้างและการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาจิตอาสาให้เกิดขึ้นแก่บุคคลทั่วไป รวมทั้งสร้างจิตอาสาในหมู่อาสาสมัครที่ทำงานเพื่อสังคมอยู่แล้ว ซึ่งถือเป็นช่องทางของการพัฒนาจิตใจและคุณธรรมภายในของอาสาสมัครอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาให้อาสาสมัครมีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และทักษะความรู้

ในการทำงานจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

หลักการทางพระพุทธศาสนา ทั้งในบริบทของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ มีแนวคิดหลายประการที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือเป็นแรงบันดาลใจในการทำงานจิตอาสาได้ เช่น แนวทางการบำเพ็ญพุทธกิจเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธจริยาที่แสดงให้เห็นความเสียสละหรือพระกรุณาคุณของพระองค์ในการอุทิศชีวิตและความสุขสบายส่วนพระองค์เพื่อผู้อื่น โดยการเผยแผ่ธรรมเพื่อช่วยให้สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ สอนให้บุคคลตระหนักถึงคุณค่าของการให้และช่วยเหลือผู้อื่น กล่าวได้ว่า ทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ส่วนพระธรรมก็สามารถนำมาพัฒนาจิตใจของผู้ที่ทำงานจิตอาสาให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมและความถูกต้อง รวมทั้งมีจิตใจที่เป็นสุขและสงบเย็นได้

ด้วยเหตุนี้ การนำหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมาบูรณาการกับแนวคิดและหลักการในการทำงานจิตอาสา จะเป็นการสังเคราะห์และเติมเต็มแนวคิดจิตอาสาให้มีสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเกิดเป็น “หลักการทางจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” เพื่อนำมาประยุกต์ในการทำงานจิตอาสารวมทั้งแก้ปัญหาและอุปสรรคของการทำงานจิตอาสาในสังคมปัจจุบันได้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์เพื่อสร้างเสริมสำนักจิตอาสาให้แก่คนในสังคม

๒. แนวคิดและหลักการในการทำงานจิตอาสา

๒.๑ ความหมายของจิตอาสา

ท่ามกลางสังคมโลกปัจจุบัน คุณธรรมข้อหนึ่ง คือ การให้ หรือความเสียสละช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

อันเป็นหลักการของจิตอาสา นับเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยสร้างอุปนิสัยที่ดีงาม ก่อให้เกิดความสุขแก่ผู้ปฏิบัติ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม “จิตอาสา” หมายถึง การมีจิตที่อาสาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในรูปแบบต่างๆ หรือช่วยให้ผู้อื่นมีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีขึ้นโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน (มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ, ๒๕๕๐) เป็นจิตที่ไม่นิ่งเฉย เมื่อพบปัญหาและความทุกข์เกิดขึ้นกับผู้อื่นและสังคม เป็นจิตที่พร้อมจะเสียสละเวลา กำลังร่างกาย จิตใจ ทรัพย์สิน หรือสติปัญญา เพื่อก่อให้เกิดสิ่งที่ดีแก่ผู้อื่นและเพื่อสาธารณประโยชน์ (ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๘ : ๔๑) รวมไปถึงการทำความดีเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจิตอาสาเกิดขึ้นเพราะสาเหตุหลักๆ ดังนี้

๑) เกิดจากความรู้สึกสงสารเนื่องจากพบเห็นผู้ที่มีความเดือดร้อนกว่าตนเอง และต้องการหาทางช่วยเหลือผู้อื่นในรูปแบบต่างๆ

๒) เกิดจากประสบการณ์ที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นแล้วตนเองมีความสุข จึงอยากจะช่วยเหลือผู้อื่นอีก

๓) เป็นความรู้สึกต่อเนื่อง เมื่อบุคคลได้รับการช่วยเหลือแล้วรู้สึกประทับใจ จึงอยากทำสิ่งดีๆ เพื่อผู้อื่นบ้าง (เครือข่ายจิตอาสา อ่างใน สุราทิพย์ แก้วเกลี้ยง, ๒๕๔๙ : ๖)

๒.๒ แรงจูงใจในการทำงานจิตอาสา

ตามแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา เหตุที่บุคคลตัดสินใจเข้ามาเป็นอาสาสมัครนั้น มาจากปัจจัยหลายประการ เช่น บุคคลนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (hospitality) เข้าใจและเห็นใจผู้อื่น (sympathy) เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง (altruism) รวมทั้งมีพฤติกรรมเพื่อสังคม (pro-social behavior) คือ การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือต่อสังคมด้วยความสมัครใจ (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, ๒๕๔๘) ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning

view of motivation) อธิบายว่า แรงจูงใจเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างอัตลักษณ์และการเลียนแบบจากบุคคลที่ตนเองชื่นชม หรือคนที่มิชื้อเสียในสังคม หรือแม้แต่ตัวแบบอื่นๆ ที่ไม่มีชีวิต เช่น สื่อต่างๆ (สุรางค์ โค้วตระกูล, ๒๕๔๘ : ๒๔๐-๒๔๔) และทฤษฎีความคาดหวัง (expectancy theory) อธิบายว่า การเกิดขึ้นของพฤติกรรมที่เป็นอาสาสมัคร หรือ การมีจิตอาสาเป็นผลจากการตัดสินใจเลือกทำด้วยความสำนึกที่เกิดจากความเชื่อและทัศนคติ โดยส่งผลต่อความสุขของตนเองหรือไม่ก็ลดความทุกข์ที่มีอยู่เดิมนั่นเอง (Lunenburg, 2013) การศึกษาเรื่องแรงจูงใจดังกล่าวนี้จะมีประโยชน์ในการหาแนวทางสร้างหรือพัฒนาแรงจูงใจในการมีจิตอาสาแก่คนในสังคมต่อไป

๒.๓ ลักษณะและหลักการทำงานจิตอาสา

ในภาคปฏิบัติ การทำงานจิตอาสา คือ การสมัครใจช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์หรือเดือดร้อน หรือเป็นการทำงานหรือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม โดยเสียสละเวลา กำลังทางกาย จิตใจ ทรัพย์สินหรือสติปัญญา งานจิตอาสาอันมีอยู่หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ที่ต้องการการช่วยเหลือของอาสาสมัคร เช่น บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านการแก้ปัญหาสังคม ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาองค์กร ด้านการส่งเสริมความมั่นคงของชาติ และแสดงออกโดยการช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย อาจใช้วิธีสอน แนะนำ ถ่ายทอดความรู้หรือการช่างฝีมือด้านต่างๆ งานอาสาสมัครแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ งานทางด้านการใช้ความคิด การใช้กำลังกายหรือแรงงาน และด้านกำลังทรัพย์

ในการทำงานจิตอาสา มีหลักการสำคัญ คือ อาสาสมัครต้องมีจิตวิญญาณของอาสาสมัครอันเกิดจากความสำนึกและความรับผิดชอบที่มีต่อผู้อื่นและสังคม เป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความสมัครใจเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

สังคม และประเทศชาติ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นผู้มีความอดทนโดยถือประโยชน์ส่วนรวมเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตัว ทำงานด้วยความเสียสละ กระตือรือร้น เอื้ออาทร บริสุทธิ์ใจ และมีศรัทธามั่นคงที่จะช่วยเหลือหรือบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น โดยทำงานด้วยปัญญา มีทักษะ และใช้ความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงานอาสา (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ๒๕๓๔ : ๑๙-๒๐) รวมทั้งประพฤติตนอยู่ในจริยธรรมอันดี เคารพกฎระเบียบของหน่วยงานและของบ้านเมือง มีบุคลิกลักษณะและการวางตนที่เหมาะสม มีสุขภาพดี ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งมีคุณธรรม ที่สำคัญ คือ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ (ดวงใจ ทองหล่อ, ๒๕๔๙ : ๒๙-๓๐) และมีความอดทนและตั้งใจจริง เป็นต้น

นอกจากนี้ อาสาสมัครควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ มีแรงจูงใจเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ตระหนักถึงคุณค่าของความสามัคคี สามารถทำงานเป็นทีมได้ มีการเตรียมความพร้อมทางจิตใจ มีความมั่นใจในตนเองสามารถเอาชนะความกลัวและอารมณ์ด้านลบในจิตใจได้ด้วยสติ มีจิตใจเปิดกว้าง พร้อมที่จะเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ เตรียมตัวที่จะเผชิญกับงานที่ยากลำบาก ความเป็นอยู่ที่ไม่สะดวก หรือไม่เป็นอย่างที่ใจคิด เช่น พบเพื่อนอาสาที่มีพฤติกรรมไม่ถูกใจ เป็นต้น อาสาสมัครควรเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพและอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น รวมไปถึงควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมและดีงาม (พระไพศาล วิสาโล, ม.ป.ป.)

๒.๔ ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานจิตอาสา

ในการทำงานจิตอาสา อาสาสมัครหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องอาจจะต้องพบปัญหาและอุปสรรคบ้าง เช่น อาสาสมัครบางคนขาดความรับผิดชอบหรือขาดจิตสำนึกเฉื่อยชา ไม่พัฒนาและปรับปรุงตนเอง แม้ว่าอาสาสมัครจะมีความหวังดีหรือปรารถนาดีต่อผู้ที่เดือดร้อนและมีจิตใจที่เมตตา ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น แต่อาสาสมัครบางคน

ก็เกียจคร้าน บางเวลาเบื่อหน่ายต่อการทำงานจิตอาสา ซึ่งเป็นอารมณ์และความรู้สึกของคนทั่วไปที่สามารถเกิดขึ้นได้และสามารถแก้ไขได้โดยการหาแนวทางเสริมสร้างหรือพัฒนาจิตอาสาให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของอาสาสมัครอย่างยั่งยืน นอกจากนี้อาสาสมัครบางคนอาจมีปัญหาส่วนตัวที่ต้องรับผิดชอบ เป็นผลทำให้เกิดความกังวล ไม่สามารถทุ่มเทกับการทำงานจิตอาสาได้อย่างเต็มที่ ได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาและอุปสรรคของอาสาสมัครด้านขาดความพร้อมทางเศรษฐกิจ และอาสาสมัครขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และแนวทางการปฏิบัติงานของตน รวมทั้งขาดเครื่องมือ ขาดอุปกรณ์ในการทำงาน และขาดการประชาสัมพันธ์งาน ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐซึ่งไม่ให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัคร ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดความเชื่อมั่นในงานอาสาสมัคร ไม่มีกฎหมายคุ้มครองและสวัสดิการเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ และไม่มีศูนย์กลางในการประสานงานต่างๆ ให้อาสาสมัคร เป็นต้น (ปิยะนาถ สรวิสูตร, ๒๕๕๒ : ๔๕-๔๖) อุปสรรคในแง่ของจิตใจ ได้แก่ ผู้ทำงานจิตอาสาหวั่นไหวต่อคำสรรเสริญ นิินทาและหวั่นไหวต่อความสำเร็จและล้มเหลว (เพชรภี ปิ่นแก้ว, ๒๕๕๔ : ๑๘) ซึ่งต้องอาศัยแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ต่อไป

๒.๕ สิ่งที่ได้รับจากการทำงานจิตอาสา

การทำงานจิตอาสาก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อตัวของอาสาสมัครและต่อสังคมหลายประการ ประโยชน์ที่เกิดต่อตัวอาสาสมัครก็คือ ทำให้เกิดความสุขและความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม รวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาสภาวะจิตใจและอารมณ์ให้บังเกิดความมั่นคงสูงขึ้น ทำให้รู้สึกว่าการชีวิตของตนเองมีคุณค่า มีประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกเชิงบวกต่อตนเอง (สุนิตย์ เชมภู และ วินัย เมฆไตรภพ, ๒๕๕๘

: ๓๖-๓๗) และช่วยสร้างนิสัยที่อ่อนโยน จิตใจดีงาม เกิดการเรียนรู้ที่จะให้รู้จักเคารพผู้อื่น เข้าใจความแตกต่างกันของเพื่อนมนุษย์ นอกจากนี้ อาสาสมัครยังได้เรียนรู้และเพิ่มศักยภาพ ความรู้และทักษะการทำงานใหม่ๆ ได้สัมผัสกับประสบการณ์ใหม่ๆ อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและขยายโลกทัศน์ส่วนตัวให้กว้างขึ้น (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, ๒๕๕๘) เป็นต้น

ประโยชน์และคุณค่าของการทำงานจิตอาสาต่อสังคมและประเทศชาติคือ ประเทศที่มีจำนวนประชากรอาสาสมัครมากแสดงให้เห็นว่าเป็นประเทศที่มีประชากรที่มีคุณภาพ เข้าใจปัญหาที่ประเทศชาติเผชิญอยู่ และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังและจริงจัง นำไปสู่สภาพประชาสังคม (Civil Society) (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, ๒๕๕๘) อาสาสมัครยังเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติในการพัฒนาต่างๆ ของสังคมโดยรวม ก่อให้เกิดบรรยากาศความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือและมีน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมน่าอยู่และสงบสุขตามสมควร นอกจากนี้ หากจำแนกประเภทของสถาบันทางสังคม งานอาสาสมัครยังเป็นประโยชน์ต่อองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ และภาครัฐอีกด้วย (สุนิตย์ เชมภู และ วินัย เมฆไตรภพ, ๒๕๕๘ : ๑๖, ๒๖)

๒.๖ แนวทางการพัฒนาจิตอาสา

การพัฒนาจิตอาสามีอยู่หลายแนวทางด้วยกัน แต่ละแนวทางต้องอาศัยองค์ความรู้และกระบวนการที่มีประสิทธิภาพพอในการปลูกฝังและเสริมสร้างการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาจิตอาสาให้เกิดขึ้นแก่บุคคลและเยาวชนทั่วไป และตัวของอาสาสมัคร เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา องค์กร หรือสถาบันทางสังคมอื่นๆ ควรมีบทบาทสนับสนุน ปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม คุณธรรม จริยธรรม และสร้างบรรยากาศให้เยาวชนหรือประชาชนเกิดความต้องการรวมตัวเพื่อทำประโยชน์แก่

ส่วนรวม เปิดโอกาสให้ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสังคม โดยส่งเสริมให้เกิดการศึกษาหรือเรียนรู้และสัมผัสสถานการณ์จริง เช่น ปัญหาและความทุกข์ ความเดือดร้อนของคนในสังคม อันจะส่งผลให้เยาวชนหรือประชาชน เห็นความสำคัญของส่วนรวม เห็นใจต่อความทุกข์ยากของผู้อื่น เกิดความเมตตา กรุณาและนำไปสู่การมีจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะ เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม นำไปสู่การบำเพ็ญประโยชน์หรือช่วยเหลือสังคม (สัญญา รัตนวรารักษ์, ๒๕๕๕)

หากต้องการทำให้คนมีสำนึกที่ดีจะต้องส่งเสริมทั้งปัจจัยภายใน คือ ส่งเสริมให้เกิดความรักหรือสร้างสำนึกที่ดีให้ตนเอง ซึ่งเป็นแรงจูงใจภายใน ให้พร้อมช่วยเหลือสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เครือญาติ บุคลากรทางศาสนา เพื่อน ครูอาจารย์ สื่อมวลชน เป็นต้น พยายามหาวิธีผลักดัน ส่งเสริม หนุนเสริมให้สังคมโดยทั่วไป ทั้งกลุ่มคนและองค์กรสร้างกิจกรรมหรือโครงการที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดี ซึ่งเป็นแรงจูงใจภายนอก ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับปัจจัยทุกด้านโดยรวมเพื่อให้การพัฒนาจิตอาสาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, ๒๕๔๓ : ๑๓)

๓. แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสา

๓.๑ ความหมายและแนวคิดจิตอาสาตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

คำว่า จิตอาสา เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในปัจจุบัน ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่เมื่อพิจารณาตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่า คำว่า จิตอาสา ใกล้เคียงกับคำว่า เมตตา และกรุณา ซึ่งสะท้อนคุณสมบัติทางจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นประสบความสุข หรือพ้นจากทุกข์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเมื่อนำมาประกอบเข้ากับคำว่า “อาสา” ซึ่งภาษาไทย

หมายถึง เสนอตัวโดยสมัครใจหรือเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น หรือทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและสังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความหมายของ “จิตอาสา” ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง จิตที่ประกอบไปด้วยความเมตตาและกรุณา และปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจและเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน

ความหมายของจิตอาสาในประเด็นของ “การให้” พบว่าสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง “ทาน” ซึ่งปรากฏในหมวดธรรม “บุญกิริยาวัตถุ ๑๐” (ขุ.พุทธ.อ. (แปล) ๙/๒/๗๐; อภิ.สง.อ. (แปล) ๑/๑/๔๒๗-๔๒๘) ในหมวดธรรมนี้ มีหลักธรรมอีกข้อหนึ่ง คือ “เวทย์ยาวจมาย” หรือการทำบุญด้วยการช่วยรับใช้หรือช่วยเหลือผู้อื่นในงานที่ชอบ (พระธรรมวิสุทธิกวี, ม.ป.ป. : ๒๖) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งจัดอยู่ในสี่สมัยในบุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งหลักธรรมข้อนี้มีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า “จิตอาสา” (เพชรภี ปิ่นแก้ว, ๒๕๕๔ : ๑๓) ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “ชนเหล่าใดปลุกสวณอันน่ารื่นรมย์ ปลุกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ” (ส.ส. (แปล) ๑๕/๔๗/๖๑) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องจิตอาสาที่ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องของบุญด้วย

มีพระพุทธพจน์ตอนหนึ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการสอนให้พระสาวกหรือพุทธบริษัทมีจิตนึกถึงผู้อื่น และพึงเสียสละ หรืออุทิศตนในการช่วยเหลือผู้อื่นหรือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ นั่นคือ พระพุทธดำรัสที่ทรงตรัสแก่พระอรหันตสาวก ๖๐ รูป ได้แก่ พระปัญจวัคคีย์ พระยสและพระสหาย ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี มีใจความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์

แม้พวกเราที่พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม

(วิ.ม. (แปล) ๔/๓๒/๔๐)

พระพุทธพจน์ข้างต้นสะท้อนหลักการที่ใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องจิตอาสาเป็นอย่างยิ่ง ในแง่ของการมีจิตที่เสียสละและคิดช่วยเหลือผู้อื่น พระพุทธพจน์ดังกล่าวเป็นพระดำรัสเพื่อให้พระอรหันตสาวกทั้ง ๖๐ รูป ได้ตระหนักถึงหน้าที่ในการช่วยเหลือหรืออนุเคราะห์สรรพสัตว์ (ทั้งมนุษย์และเทวดา) ที่ยังมีความทุกข์ให้ประสบความสำเร็จหรือได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงพระธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระอรหันตสาวกทั้ง ๖๐ รูป ได้หลุดพ้นแล้วจากความทุกข์ทั้งปวงและทำประโยชน์สูงสุดให้ตนเสร็จสิ้นแล้ว แต่ก็ไม่ควรนิ่งเฉยต่อความทุกข์ของผู้อื่น รวมทั้งควรเสียสละจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระธรรม อันเป็นการอนุเคราะห์ ช่วยเหลือ และเกื้อกูลสรรพสัตว์เหล่านั้น ให้ได้รับประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงตนเป็นแบบอย่าง โดยตรัสว่า พระองค์เองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อเผยแผ่พระธรรมเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยเห็นว่าพระพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภารกิจ

อุทิศตนเพื่อผู้อื่นของพระพุทธเจ้าและพุทธบริษัท นอกจากนี้ ยังมีพระพุทธพจน์อีกหลายตอนที่พระองค์ทรงสอนให้พุทธบริษัทมีจิตที่เสียสละ และกล่าวได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดจิตอาสา เช่น “นรชนทั้งหลายผู้มีปัญญาจะเป็นผู้อนุเคราะห์ ย่อมกระทำให้ผู้อื่นปราศจากความเศร้าโศก” (ขุ.ชา. (แปล) ๒๗/๑๗๙/๓๕๓) หรือ “บุคคลใดเป็นคนกตัญญูตกเวทีย เป็นปราชญ์ มีกัลยาณมิตรและมีความรักดี มั่นคง ช่วยกระทำความดีของมิตรที่ตกยากด้วยความเต็มใจ บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า สัตบุรุษ” (ขุ.ชา. (แปล) ๒๗/๓๘/๖๐๘) เป็นต้น

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีความคล้ายคลึงกับจิตอาสาในแง่ของความเป็นเมตตา กรุณา และการเสียสละเพื่อผู้อื่นนั้น ยังปรากฏผ่านจริยาของพระสาวกหรือพุทธบริษัทแสดงถึงความเสียสละ และการอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือหรืออนุเคราะห์ผู้อื่น เช่น พระจริยาของพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ พระอัครสาวกผู้เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือพระจริยาของพระอานนท์เถระ ผู้ปฏิบัติกรากพระพุทธเจ้า (ที.ม. (แปล) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕) ด้วยความตั้งใจ พุ้มเทและจงรักภักดี รวมทั้งช่วยดูแลภิกษุอื่น เช่น ภิกษุอาพาธ (วิ.ม. (แปล) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๑) และช่วยงานพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ เช่นเดียวกันพระปุลณะ ที่อาสาไปบำเพ็ญสมณธรรมและเผยแผ่พระธรรมที่เมืองสุนาปรันตชนบทซึ่งเป็นเมืองที่เล่าลือว่าชาวเมืองมีความดุร้าย ทรนทรใจ แต่ท่านก็สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้สำเร็จ (ม.อุ. (แปล) ๑๔/๓๙๕-๓๙๗/๔๔๗-๔๕๑) หรือพระทัฬหะมัลลบุตรเถระ ผู้อาสาช่วยเหลือหมู่สงฆ์โดยการเป็นผู้จัดเสนาสนะ แจกภัตตาหารแก่สงฆ์ และช่วยเหลืออำนวยความสะดวกแก่พระอาคันตุกะด้วยความเสียสละและตั้งใจ (วิ.ม. (แปล) ๑/๓๘๐-๓๘๒/๔๑๒-๔๑๔) รวมไปถึง อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นคฤหัสถ์ มีจิตเสียสละชวนชวนช่วยเหลือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและบำรุงพระพุทธศาสนา ก็มีมากมายหลายท่านเช่นกัน เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี

(ที.ปา.อ. (แปล) ๓/๑/๑๑๖๗) และนางวิสาขา (อง.เอกก. (แปล) ๒๐/๒๕๔/๒๗) เป็นต้น

ส่วนพระจริยาของพระพุทธเจ้านั้น ได้แสดงให้เห็นถึงพระกรุณาคุณและความเสียสละของพระองค์ในการอุทิศชีวิตและความสุขสบายส่วนพระองค์เพื่อให้ อริยทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่แก่ผู้อื่น โดยการเผยแผ่พระธรรมผ่าน พุทธกิจตลอดเวลา ๔๕ พรรษาจนจบจนวาระสุดท้ายของ พระชนม์ชีพ เพื่อช่วยให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์^๑ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเป็นแบบอย่างและเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนจำนวนมากกระทำความดีด้วยความเสียสละ รวมทั้งสั่งสอนให้พุทธบริษัทตระหนักถึงคุณค่าของการให้และช่วยเหลือผู้อื่น หรือแม้แต่ในกาลที่พระพุทธองค์ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ พระองค์ก็ทรงสร้างคุณงามความดีด้วยความเสียสละในฐานะของ พระโพธิสัตว์ ตั้งจิต ปณิธานมุ่งตรงสู่การตรัสรู้เพื่อเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อที่จะโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ให้พ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าคุณธรรมและหลักการทำงานเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของ พระพุทธเจ้า สามารถนำมาเป็นกรอบหรือแนวทางอันดีงาม เพื่อนำมาประยุกต์กับการทำงานจิตอาสาอย่างเหมาะสมใน บริบทของสังคมปัจจุบันได้

๓.๒ แรงจูงใจในการทำงานจิตอาสาตาม หลักการทางพระพุทธศาสนา

แรงจูงใจในการทำงานจิตอาสาที่วิเคราะห์ตาม หลักการทางพระพุทธศาสนานั้น พบว่า แรงจูงใจในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้ามาจากแรงจูงใจ อันเกิดจากการตั้งปณิธาน หรือการตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจาก

ความทุกข์และสังสารวัฏตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระองค์ยังทรง เป็นพระโพธิสัตว์ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการพิจารณา เห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์และโทษภัยของกิเลสและ สังสารวัฏ นำไปสู่การตั้งปณิธาน (ชมรมไผ่ธรรมวันพุทธ, ๒๕๕๒ : ๑; บรรจบ บรรณรุจิ, ผู้แปล, ๒๕๒๖) เพื่อว่า เมื่อพระองค์ตรัสรู้ธรรมและหลุดพ้นแล้วจะทรงช่วยเหลือ และนำสรรพสัตว์อื่นให้รู้ธรรมและหลุดพ้นด้วย อีกทั้ง เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ทรงอุทิศตนใน การบำเพ็ญพระพุทธรกิจเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ตลอด ๔๕ พรรษา ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า เกิดจากแรงจูงใจ นั่นคือ พระพุทธคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระปัญญาคุณและ พระกรุณาคุณ ซึ่งเมื่อพระพุทธองค์สามารถละอวิชชา ตัณหา และอุปาทานได้แล้วก็ทรงมีพระปัญญาและกรุณา เป็นแรงจูงใจในการกระทำการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ ให้พ้นจากความทุกข์ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๑ : ๒๕๒-๒๕๓) แรงจูงใจในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้า นี้ ได้แก่ การพิจารณาเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์ และการพัฒนาคุณธรรมคือปัญญาและกรุณาให้เกิดขึ้นในตน สามารถนำมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแรง จูงใจในการทำงานจิตอาสาในทรรศนะของจิตอาสาแนว พุทธเชิงบูรณาการได้ต่อไป

เมื่อวิเคราะห์แรงจูงใจตามแนวพุทธธรรมกับ การทำงานจิตอาสา สรุปได้ว่า การทำงานจิตอาสาจะต้อง เกิดจากแรงจูงใจที่เป็นฉันทะ ซึ่งหมายถึง ความพอใจ ความชอบ ความอยากในสิ่งที่ดีงาม หรือในสิ่งที่ เป็นผลดี เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามในทางที่เป็นไปเพื่อ ประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและคนอื่น (พระธรรมปิฎก ๒๕๔๑ : ๔๙๐-๔๙๔) มุ่งหวังประโยชน์และความอยู่ดีมีสุขเพื่อ ผู้อื่นและสังคมด้วยจิตที่มีความเมตตา กรุณา และบริสุทธิ์ ใจ ปราศจากความเห็นแก่ตัว ปราศจากแรงจูงใจที่เกิด จากตัณหาที่ปรารถนาเสพความสุขและอารมณ์ที่พอใจ เพื่อตนเองเป็นสำคัญ การปลูกฝังและพัฒนาฉันทะใน

^๑ ดูพระคุณของพระพุทธเจ้ามี ๘ ประการ ดู ที.ม. (แปล) ๑๐/๒๕๖-๒๕๙/๒๒๙-๒๓๓.

การทำงานจิตอาสานั้น สามารถทำได้โดยการฝึกให้บุคคลมี “โยนิโสมนสิการ” คือ การคิดหรือพิจารณาด้วยปัญญาหรือเหตุผลที่ถูกต้องเพื่อให้เห็นคุณค่าหรือคุณประโยชน์ที่แท้จริงของการทำงานจิตอาสา เช่น การพิจารณาให้เห็นถึงความสุขและความภาคภูมิใจ รวมไปถึงโอกาสในการพัฒนาตนเองเพราะได้ช่วยเหลือผู้อื่น หรือการพิจารณาให้เห็นถึงประโยชน์และความสุข รวมไปถึงการพ้นจากความทุกข์ยากลำบากที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ เป็นต้น และเมื่อบุคคลมองเห็นสิ่งที่ดีและคุณค่านั้นแล้วจิตก็จะโน้มไปในทางที่เกิดฉันทะขึ้น รวมไปถึงเกิดความอดสาหัสที่จะลงมือทำให้สำเร็จประโยชน์และเกิดเป็นจริงด้วย (พระธรรมปิฎก ๒๕๔๑ : ๔๙๔)

๓.๓ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสา

ผู้วิจัยได้ทำการประยุกต์หลักการการทำงานเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้า รวมทั้งหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาปรับใช้ในการทำงานจิตอาสา จากการศึกษาพบว่า พระพุทธคุณ ๓ ประการ ได้แก่

(๑) พระปัญญาคุณ คือ พระคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้แจ้งสังธรรมทั้งปวง รู้เรื่องทุกข์และความดับทุกข์ ทรงประกอบไปด้วยทศพลญาณ และปฏิสัมภิทา เป็นต้น

(๒) พระบริสุทธิคุณ คือ พระคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นผู้มีความบริสุทธิ์หมดจด หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทางกาย วาจา และใจ

(๓) พระกรุณาคุณ คือ พระคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีความเมตตาและกรุณาต่อสรรพสัตว์ จึงเสด็จประกาศพระศาสนา เผยแผ่พระธรรม และโปรดสรรพสัตว์ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ผ่านพระพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญตลอดเวลา ๔๕ พรรษา (วิสุทธิ. ฎีกา ๑/๑ อ้างใน พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๕ : ๒๒๓)

เป็นคุณสมบัติอันประเสริฐของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นที่มาของพระพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญในลักษณะต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากปัญหาและความทุกข์ผ่านพระพุทธจริยา ๓ ประการ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๕๖ : ๑๖๑) คือ โลกัตถจริยา หรือพระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ญัตถจริยา หรือพระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ และ พุทธัตถจริยา หรือพระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่หรือฐานะของพระพุทธเจ้า

การบำเพ็ญพุทธกิจเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้า สามารถจัดแบ่งบริบทของการให้ความช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ทางด้านกายภาพ หมายถึง ทรงให้ความช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนทางกายภาพ หรือทรงช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมให้ความเป็นอยู่ทางกายภาพดีขึ้น แบ่งเป็น การให้วัตถุเป็นทาน (อามิสทาน) และการให้ธรรมะเป็นทาน (ธรรมทาน) ที่ส่งผลต่อความสุขสมบูรณ์ทางด้านวัตถุหรือกายภาพ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางด้านร่างกาย เช่น ทรงช่วยเหลือดูแลเยียวยาภิกษุสาวกที่เจ็บป่วย ทั้งด้วยวิธีการที่พระองค์ทรงลงมือทำความสะอาดร่างกายให้แก่พระสาวกที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ทรงประทานพระธรรมโอสธเพื่อช่วยเยียวยาให้พระสาวกบรรเทาหรือหายจากอาการเจ็บป่วยทางร่างกาย (วิ.ม. (แปล) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๐, พุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๔๓๕-๔๔๐; พุ.พ. (แปล) ๒๕/๔๐/๓๘) และเสด็จไปโปรดพระมหากัสสปะและ พระโมคคัลลานะที่กำลังอาพาธด้วยพระธรรมโอสธ “โพชฌงค์ ๗” (ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๙๕/๑๒๘; ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๙๖/๑๒๙-๑๓๐) เป็นต้น

๒) ด้านจิตใจ หมายถึง ทรงให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหาหรือความทุกข์ โดยเน้นการเยียวยาจิตใจให้คลายจากปัญหาหรือความทุกข์นั้น เช่น เสด็จไปให้ความช่วยเหลือ และประทานพระธรรมเทศนาเพื่อให้สติ

และปัญหาแก่ผู้ที่กำลังประสบปัญหาชีวิต เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ ความโศกเศร้า และมีคุณธรรมในจิตใจที่พัฒนาขึ้นจนกระทั่งเกิดดวงตาเห็นธรรม เป็นอริยบุคคล หรือแม้แต่เข้าถึงความพ้นทุกข์ เป็นพระอรหันต์ เช่น กรณีพระนางปฐาจาราเลรี (อง.ทก.อ. (แปล) ๑/๒/๒๔-๒๘) พระนางกิสาโคตมี (อง.ทก.อ. (แปล) ๑/๒/๕๐-๕๓) พระวักลี (ขุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๓๙๒-๓๙๔) และพระเจ้าอชาตศัตรู (ที.ส.อ. (แปล) ๑/๒๘๘-๔๙๖) เป็นต้น

๓) ด้านปัญญา หมายถึง ให้ความช่วยเหลือโดยเน้นการส่งเสริมหรือพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นจนกระทั่งเกิดปัญญา มีสัมมาทิฐิ รู้แจ้งสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล พ้นจากกิเลสและความทุกข์ไปโดยลำดับ โดยผ่านการแสดงพระธรรมเทศนา แนะนำ สั่งสอน และช่วยเหลือด้วยพุทธวิธีต่างๆ ที่เหมาะสมแก่บุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังเช่น เหตุการณ์ที่ทรงให้ความช่วยเหลือโจรองคฺลิมาลผู้หลงผิด (ขุ.เถร.อ. (แปล) ๒/๓/๑๓๒-๑๕๔) พระนางรูปนันทาผู้หลงใหลยึดติดในรูปโฉมของตน (ขุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๑๕๘-๑๖๕; ขุ.สุ.อ. (แปล) ๑/๕/๔๘๑-๕๐๐) พระจุฬินทกเถระผู้ท้อใจในสติปัญญาของตน (ขุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๓๒๓-๓๔๔) สุภทัตปริพาชก (ที.ม.อ. (แปล) ๒/๓๑๗-๓๒๐, ขุ.ธ.อ. (แปล) ๑/๒/๖๒-๖๔) เป็นต้น

๔) ด้านสังคม หมายถึง ทรงให้ความช่วยเหลือทางด้านสังคมโดยการสอนธรรมให้คนในสังคมเกิดสัมมาทิฐิ ประพฤติคุณธรรม ซึ่งส่งผลให้สังคมสงบสุข และเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การประกาศสัจธรรม อริยสัจ ๔ (วิ.ม. (แปล) ๔/๑๓-๑๔/๒๐-๒๒) และแนวทางอันประเสริฐแห่งชีวิต คือ ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิบัติ และทรงสอนให้ละทิฐิสุดโต่งทั้ง ๒ อันเป็นทิฐิหรือข้อปฏิบัติที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมอินเดียโบราณ การปฏิบัติความเชื่อเรื่องระบบวรรณะ เพื่อกำจัดมิฉาทิฐิ คือความยึดมั่นถือมั่นในระบบวรรณะ และทรงสอนว่าทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน (ขุ.สุ. (แปล) ๒๕/๖๐๖-๔๕๕;

อง.นวก. (แปล) ๑๕/๑๙/๒๕๐) การปฏิบัติความเชื่อเรื่อง การบูชาอัญญ^๖ รวมไปถึงการเสด็จไปให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยพระองค์เอง เช่น ในกรณีของชาวเมืองเวสาลี (ขุ.ขุ. (แปล) ๒๕/๑-๑๘/๙-๑๔; ขุ.ขุ.อ. (แปล) ๑/๒๒๓-๒๗๕) และการเข้าไปประจบความขัดแย้งในหมู่พระญาติ ในกรณีเหล่าศากยะและโกลิยะแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี (ที.ม.อ. (แปล) ๒/๒/๘๖-๙๐)

๓.๓.๑) แนวทางการประยุกต์หลักการการทำงาน เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าเพื่อปรับใช้ในการทำงานจิตอาสา

จากการศึกษาพระพุทธคุณ พระพุทธจริยา รวมไปถึงลักษณะและหลักการการทำงานเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปออกมาเป็น หลักคิด วิธีการ และผลที่มุ่งหวัง เพื่อนำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการทำงานจิตอาสาในยุคปัจจุบันได้ดังนี้

๑. หลักคิด

- การประยุกต์หลักพระพุทธคุณ ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ กล่าวคือ ผู้ทำงานจิตอาสาควรมีหรือพัฒนาคุณธรรมทั้ง ๓ ประการให้เหมาะสมแก่สถานะของตน คือ เป็นผู้ที่มีปัญญาหรือความรู้ทั้งทางโลก (โลกียปัญญา) ได้แก่ ความรอบรู้ ความชำนาญ หรือทักษะความสามารถที่จำเป็นในการดำรงชีวิตหรือการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น และความรอบรู้ทางธรรม (โลกุตตรปัญญา) หรือการมีความรู้ความเข้าใจในสัจธรรมของชีวิตและธรรมชาติ และการนำหลักสัจธรรมนั้นมาแก้ปัญหาความทุกข์ของชีวิตได้นอกจากนี้ ผู้ที่ทำงานจิตอาสายังควรมีความบริสุทธิ์ใจ ไม่มี

^๖ ดูเพิ่มเติมใน “กฎทันทสูตร”; ที.ส. (แปล) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๑๒๕-๑๕๐ และ “อัญญสูตร”; ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

ผลประโยชน์เพื่อตนเองแอบแฝง และมีความเมตตา กรุณา
ปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์และ
ความเดือดร้อนอีกด้วย

– การประยุกต์หลักพุทธจริยา ๓
ประการ คือโลกัตถจริยา ญาคัตถจริยา และพุทธัตถจริยา
คือผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรทำหน้าที่อย่างสมดุลและสมบูรณ์
ทั้งการทำงานจิตอาสา การดูแลครอบครัว ญาติมิตร การรับ
ผิดชอบอาชีพการงานของตน

– ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรสร้าง
“ฉันทะ” ให้เกิดขึ้นในการทำงานจิตอาสา เป็นฉันทะอัน
เกิดจากการเห็นคุณค่าในการทำงานจิตอาสานั้น ซึ่งจะ
เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การทำงานเกิดความสุขและมี
ประสิทธิภาพ

– ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรพัฒนาและ
ขัดเกลาตนเองด้านต่างๆ รวมไปถึงขัดเกลากิเลสละ
ความเห็นแก่ตัว ผ่านการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา
ไปพร้อมๆ กับการช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม ตามหลัก
“อรรถะ ๓” นั่นคือ เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น
รวมทั้งเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย

– ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรมีคุณธรรม
ในการทำงานจิตอาสาทั้ง ๔ หมวด ได้แก่ หมวดที่ว่าด้วยการ
พัฒนาตนเองของผู้ที่ทำงานจิตอาสา ซึ่งสอดคล้องกับ
หลักอัตตัตถประโยชน์ หรือประโยชน์ที่ตน ได้แก่ หลัก
อริยสัจ ๔ และไตรสิกขา หมวดที่ว่าด้วยการช่วยเหลือหรือ
การสงเคราะห์ด้วยจิตอาสา ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัตถ-
ประโยชน์ หรือประโยชน์แก่ผู้อื่น ได้แก่ พรหมวิหาร ๔
สังคหวัตถุ ๔ เวทยาวัจจมย ในบุญกริยาวัตถุ ๑๐ หมวดที่
ว่าด้วยหลักการทำงานจิตอาสา ซึ่งสอดคล้องกับอุทยัตถ-
ประโยชน์ หรือ ประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย ได้แก่ สติปัฏฐาน
๔ สาราณียธรรม ๖ สัมปยุตธรรม ๗ อิทธิบาท ๔ และ
ขันติธรรม และหมวดที่ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้ที่ทำงานจิต
อาสา ได้แก่ บารมี ๑๐ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔

และสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งรวมลงเป็น ปัญญา และกรุณา โดยสรุป
ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรพัฒนาปัญญาของตน ทั้งปัญญา
ทางโลก (โลกียปัญญา) ได้แก่ ความรอบรู้และทักษะต่างๆ
ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานจิตอาสา และ
ปัญญาทางธรรม (โลกุตตรปัญญา) เพื่อรู้และเข้าใจสิ่ง
ทั้งหลายตามความเป็นจริง ละคลายความยึดมั่นถือมั่นอัน
เป็นเหตุแห่งทุกข์ มีจิตใจที่สุขสงบ และนำเอาปัญญาทาง
ธรรมนี้มาประยุกต์ใช้กับการทำงานจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือ
ผู้อื่นให้คลายจากความทุกข์ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้
การมีปัญหาควรต้องควบคู่กับการมีเมตตา กรุณา ซึ่งก็คือ
การมีจิตใจที่ปรารถนาดีต่อผู้อื่น และปรารถนาให้ผู้อื่นพ้น
จากความทุกข์ยากลำบากอันนำไปสู่การให้ความช่วยเหลือ
และควรมีคุณธรรมอื่นๆ เช่น มีสติ ความอดทน ความเพียร
การชวนชวนใจช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น เพื่อให้การทำงาน
จิตอาสามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย

– การประยุกต์หลักการทำงานจิต
อาสาจากพระพุทธานุญาตของพระพุทธรองค์ที่ตรัสแก่
พระอรหันตสาวก ๖๐ รูปเพื่อไปประกาศศาสนาที่ตรัส
ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุข
แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์
เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...” (วิม. (แปล)
๔/๓๒/๔๐) สามารถสรุปแนวทางได้ว่า ผู้ที่ทำงานจิตอาสา
นั้นไม่ควรละเลยที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง ทั้งทาง
กาย จิตใจ และสติปัญญา รวมไปถึงทักษะ ความรู้เสียก่อน
เพื่อให้พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
และการทำงานจิตอาสาควรเป็นการเสียสละเพื่อช่วยเหลือ
ผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของ
ผู้อื่นอย่างแท้จริง รวมทั้งควรทำงานด้วยความตั้งใจและ
รอบคอบ มีสติและไม่ประมาท นอกจากนี้ ผู้ที่ทำงาน
จิตอาสาสามารถเป็นแรงบันดาลใจและเสริมสร้างจิตอาสา
ให้แก่ผู้อื่นได้ ด้วยการแสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

๒. วิธีการ

การศึกษาและวิเคราะห์พระพุทธรูป และการบำเพ็ญพุทธกิจเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของ พระพุทธเจ้าในด้านต่างๆ ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา นั้น สามารถสรุป เป็นพุทธวิธีในการบำเพ็ญพุทธกิจ และนำมาประยุกต์เป็น แนวทางในการทำงานจิตอาสาตามหลักการทางพระพุทธ- ศาสนา ดังนี้

๒.๑) ช่วยใคร

(๑) พระพุทธรูปประทานความช่วยเหลือ แบบเจาะจง นั่นคือ ทรงประทานความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ ประสบความทุกข์ หรือเฉพาะเหตุการณ์และบุคคลที่ทรง พิจารณาแล้วเห็นว่าสมควรประทานความช่วยเหลือใน โอกาสและขณะนั้นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้น เพื่อให้ บุคคลเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน และมีโอกาสที่จะพัฒนาจิตของตนเองให้บรรลุนิพพานหรือหลุดพ้น จากความทุกข์โดยสิ้นเชิง

(๒) พระพุทธรูปประทานความช่วยเหลือ แบบไม่เจาะจง นั่นคือ ทรงให้ความช่วยเหลือแก่สรรพสัตว์ โดยเฉพาะเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายโดยไม่จำกัด ผ่าน การแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อประโยชน์และความสุข แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา^๓

๒.๒) ช่วยอย่างไร

ในการประทานความช่วยเหลือของ พระพุทธเจ้านั้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ สำคัญ ดังนี้

(๑) พระพุทธรูปทรงพิจารณาและเล็ง เห็นปัญหาและความทุกข์ รวมทั้งอุปนิสัยในการบรรลุผล

ของบุคคลผู้นั้น และทรงอาสาประทานความช่วยเหลือ หรือเสด็จโปรดในลักษณะต่างๆ ด้วยพระองค์เองตาม ความเหมาะสม คือ มิได้มีการทูลขอให้ทรงช่วย

(๒) พระพุทธรูปได้รับการกราบทูล ขอความช่วยเหลือจากบุคคลผู้ประสบปัญหาหรือต้องการ ความช่วยเหลือ และพระองค์ทรงประทานความช่วยเหลือ แก่บุคคลเหล่านั้นอย่างเต็มพระกำลัง

และการที่พระพุทธรูปทรงลงมือ ช่วยเหลือหรือสงเคราะห์สรรพสัตว์ด้วยพระองค์เอง ทรงตรัสสอนให้พระสาวกหรือพุทธบริษัทมีจิตเมตตา กรุณา รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และทรงส่งพระสาวกออกไป ประกาศพระศาสนาเพื่ออนุเคราะห์สรรพสัตว์ทั้งหลาย มี รายละเอียด ดังนี้

(๑) พระพุทธรูปทรงลงมือช่วยเหลือ หรือสงเคราะห์สรรพสัตว์ด้วยพระองค์เอง เช่น การพยาบาล ภิกษุอาพาธด้วยพระองค์เอง หรือ การแสดงพระธรรม เทศนา รวมไปถึงการเสด็จไปโปรดหรือช่วยเหลือบุคคลที่ ประสบปัญหาในโอกาสหรือเหตุการณ์ต่างๆ อย่างไม่รู้ที่ตาม ในกรณีนี้ทรงช่วยเหลือเต็มที่แล้ว แต่ระงับเหตุร้ายไม่ได้ เนื่องจากผลกระทบ พระองค์ก็ทรงวางอุเบกขาธรรม

(๒) พระพุทธรูปทรงสอนให้พระสาวก หรือพุทธบริษัทมีความเมตตา กรุณา เสียสละ ละคลาย ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เพื่อกระทำประโยชน์หรือ ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไร้เงื่อนไข เช่น ในคราวที่พระพุทธรูป ทรงโปรดให้ประชุมสงฆ์ ในกรณีที่ภิกษุอาพาธรูปหนึ่งถูกทิ้ง ให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ไร้การเหลียวแลจากเพื่อนภิกษุ เนื่องจากเมื่อก่อนภิกษุรูปนี้ไม่เคยทำประโยชน์ใดแก่เพื่อน ภิกษุเหล่านั้น และพระพุทธรูปทรงบัญญัติสิกขาบท และตรัสสอนให้ภิกษุสงฆ์ควรพยาบาลหรือดูแลกันเอง ไม่นิ่งดูดายต่อความทุกข์ของผู้อื่น นั่นเอง (วิ.ม. (แปล) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๐)

^๓ ดังพระพุทธวจนะใน “พทุชนิตตสูตร” ขุ.ธ. (แปล) ๒๕/๘๔/๔๔๙- ๔๕๐.

(๓) พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาหรือเผยแผ่พระธรรม เพื่อช่วยเหลือ และสงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมทาน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ในท้องถิ่นทั้งหลาย (วิ.ม. (แปล) ๔/๓๒/๔๐)

ทั้งนี้ในการประทานความช่วยเหลือแก่สรรพสัตว์นั้น พระพุทธองค์ทรงกระทำทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านจิตใจ ด้านปัญญา และด้านสังคม ซึ่งสามารถสรุปหลักการทำงานหรือการบำเพ็ญพระพุทธานุภาพเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าได้ ๒ ประการ คือ

(๑) ทรงให้ความช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ในระดับโลกียสุข คือ ช่วยเหลือ หรือสงเคราะห์ให้ชาวโลกได้รับความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้พ้นจากปัญหาความเดือดร้อน ทุกข์ภัย หรือความยากลำบาก เป็นสุขสมบัติที่ยังประกอบด้วยกิเลสอาสวะ เช่น มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ เป็นต้น

(๒) ทรงให้ความช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ในระดับโลกุตตรสุข คือช่วยเหลือ หรือสงเคราะห์บุคคลให้บรรลุนิพพาน เป็นความสุขที่เนื่องด้วยมรรคผล นิพพาน เป็นการสงเคราะห์ที่เน้นการหลุดพ้นจากปัญหาและความทุกข์ทางจิตใจ

นอกจากนี้ ยังสามารถแบ่งการให้ความช่วยเหลือหรือการสงเคราะห์ของพระพุทธเจ้าออกเป็น การให้ความสงเคราะห์ด้วยอามิส หรือให้ผลทางวัตถุหรือทางกายภาพ และการให้ความสงเคราะห์ด้วยธรรมะซึ่งให้ผลทางจิตใจ ลักษณะเด่นของการประทานความช่วยเหลือของพระพุทธเจ้า คือจะทรงเน้นไปที่การแสดงพระธรรมเทศนา การสั่งสอนสั่งธรรม รวมไปถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อส่งเสริมสติปัญญาและคุณธรรมในระดับต่างๆ จนกระทั่งเข้าถึงการสิ้นกิเลสและหลุดพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏได้ในที่สุด

๓. ผลที่มุ่งหวัง

การที่พระพุทธองค์ทรงให้ความช่วยเหลือในลักษณะต่างๆ แก่สรรพชีวิต ก็ด้วยมุ่งหวังประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือนั้นอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ที่เป็น **ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์** หรือประโยชน์ปัจจุบัน คือความสุขกาย สบายใจ มีลาภ ยศ สรรเสริญ มีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ลำบาก เดือดร้อน และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นต้น **สัมปรายิกัตถ-ประโยชน์** หรือประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ การมีความสุขสงบในจิตใจ มีคุณธรรมและสภาวะในจิตใจที่เจริญงอกงามขึ้น และ **ปรมาตถประโยชน์** หรือประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ มีปัญญารู้แจ้งสัจธรรมตามความเป็นจริง มีจิตใจที่เป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน ปราศจากกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมอง มีชีวิตอยู่อย่างไร้ทุกข์ หรือบรรลุนิพพาน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธเจ้าทรงสงเคราะห์ให้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือนั้นประสบความสุขทั้งในระดับโลกียสุข และโลกุตตรสุข อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพระพุทธานุภาพด้วยความมุ่งหวังประโยชน์อย่างสูงสุดที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือนั้นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการพัฒนา “โลกุตตรปัญญา” ให้บริบูรณ์จนกระทั่งหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง

ดังนั้น ตามแนวคิดจิตอาสาแบบพุทธ ในการทำงานจิตอาสา ผู้ที่ทำงานจิตอาสา นอกจากจะให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ที่เดือดร้อน พ้นจากความทุกข์จากการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปแล้ว ก็ควรช่วยให้ผู้อื่นได้รับผลหรือประโยชน์ที่สูงขึ้นไป คือ มีโอกาสที่จะบรรลุอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการสิ้นกิเลสและหลุดพ้นจากความทุกข์ไปโดยลำดับ (ตามเหตุและปัจจัยของแต่ละบุคคล) ข้อนี้ถือเป็นลักษณะเด่นของแนวคิดจิตอาสาในพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกับแนวคิดจิตอาสาโดยทั่วไปที่มุ่งให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ผู้คนและสังคมประสบความสุขอยู่ในขอบเขตของระดับโลกียะ

๓.๔ สิ่งที่ได้รับจากการทำงานจิตอาสาตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

สิ่งที่ได้รับหรือประโยชน์จากการทำงานจิตอาสาที่วิเคราะห์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา หรือ อรรถประโยชน์ ๓ ประการ (ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒๒/๔๐) นั้น สรุปได้ว่า การทำงานจิตอาสาก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) คือผู้ที่มิจิตอาสาหรือจะทำงานจิตอาสามีโอกาสพัฒนาขัดเกลาตนเองไปพร้อมๆ กับการช่วยเหลือผู้อื่น โดยให้กิจที่จะทำเพื่อผู้อื่น เป็นการเรียนรู้ เป็นโอกาสในการฝึกฝน พัฒนาตนเอง เป็นโอกาสในการปฏิบัติธรรมเจริญสติ ลดละความเห็นแก่ตัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสที่ตนเองจะได้รับผลของบุญจากการทำสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้น และเป็นประโยชน์ท่าน (ปรตถะ) ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือย่อมได้รับประโยชน์จากการช่วยเหลือนั้นในลักษณะต่างๆ เช่น พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือได้รับโอกาส หรือความสุข ความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น และประการสุดท้ายคือประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย (อุภยัตถะ) คือ สังคมใดมีผู้ที่มีจิตอาสาอยู่ร่วมกัน ต่างก็มีความเกื้อกูล ช่วยเหลือกันก็ย่อมทำให้เกิดสังคมน่าอยู่และอบอุ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ การทำงานจิตอาสาควรเป็นไปเพื่อจุดหมายที่ติงามตามหลักประโยชน์ ๓ ประการ (ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๔/๔๖๔) กล่าวคือ การทำงานจิตอาสาเป็นกิจกรรมที่นอกจากจะให้ประโยชน์ในปัจจุบัน หรือ ภูมิธรรมมีกัตถะ ได้แก่ ความสุข หรือความชื่นชมยินดี ชื่อเสียง เกียรติยศ ไม้ตรี หรือทรัพย์สินแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์เบื้องหน้าหรือสัมปรายิกัตถะซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านคุณค่าทางจิตใจ ทั้งแก่ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ และผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นการได้รับความสุขใจ คลายจากความทุกข์ใจ หรือมีจิตใจที่พัฒนาขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ การทำงานจิตอาสาตามแนวพุทธ ยังนำไปสู่การบรรลุประโยชน์อย่างยิ่ง หรือ ปรมัตถะ คือการสิ้นกิเลส พ้นทุกข์

ได้โดยลำดับ โดยการละความเห็นแก่ตัว หรือความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ซึ่งเท่ากับเป็นการขัดเกลากิเลสในจิตใจให้ลดลง รวมทั้งพัฒนาคุณธรรมในจิตใจ คือ เมตตา กรุณา ผ่านการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นไปพร้อมกับการดำเนินตามหลักอริยมรรคหรือไตรสิกขา คือ การพัฒนาศีล เจริญสมาธิ และเพิ่มพูนปัญญาให้เกิดในตนด้วย

๓.๕ การพัฒนาจิตอาสาตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาจิตอาสาตามหลักการของพระพุทธศาสนา ก็คือ การประยุกต์หลัก “ไตรสิกขา” หรือ การฝึกอบรมพัฒนาชีวิตทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านความประพฤติทางกาย เรียกว่า อธิศีลสิกขา (ศีล) ด้านจิตใจ เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และ ด้านปัญญา เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) (อง.ติก. (แปล) ๒๐/๘๗/๓๑๒; อง.ติก. (แปล) ๒๐/๙๐/๓๑๘) เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตอาสา หรือการพัฒนาจิตใจให้เกิดความเสียสละ ไม่นิ่งดูตาย ต่อปัญหาและความทุกข์ของผู้อื่น มีจิตเมตตา กรุณา มีความต้องการที่จะทำประโยชน์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม ซึ่งเท่ากับเป็นการขัดเกลากิเลสรวมทั้งความเห็นแก่ตัวให้ลดลงไปตามลำดับ นอกจากนี้ การปฏิบัติตนตามแนวทางของไตรสิกขายังส่งผลให้บุคคลไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักสำรวจตนเอง มีจิตใจที่ละเอียดอ่อน มีคุณธรรม (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๑ : ๙๑๔-๙๑๖) โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีเมตตาและกรุณาอันเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการมีจิตอาสาด้วย

ส่วนการพัฒนาจิตอาสาในตัวบุคคล กระทำได้โดยสร้างแรงจูงใจที่เป็นฉันทะ ฝึกให้บุคคลมี “โยนิโสมนสิการ” พิจารณาด้วยปัญญาหรือเหตุผลที่ถูกต้อง ให้เห็นคุณค่าหรือคุณประโยชน์ที่แท้จริงของการทำงานจิตอาสา เช่น พิจารณาให้เห็นถึงความสุขใจและความภาคภูมิใจ รวมไปถึงโอกาสในการพัฒนาตนเองเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่น และ

พิจารณาให้เห็นประโยชน์และความสุข รวมไปถึงการพ้นจากความทุกข์ยากลำบากที่จะเกิดแก่ผู้ได้รับความช่วยเหลือ เป็นต้น เมื่อบุคคลมองเห็นสิ่งที่ดีและมีคุณค่าแล้ว จิตก็จะโน้มเข้าไปหาฉันทะ รวมไปถึงเกิดความอดุทธาหาที่จะลงมือทำงานจิตอาสาให้สำเร็จประโยชน์และเกิดเป็นจริงด้วย นอกจากนี้ ยังควรสร้างแรงจูงใจที่ประกอบไปด้วย ปัญญาและกรุณา โดยเข้าไปสัมผัสหรือประสบกับความทุกข์ของผู้อื่นด้วย

๔. การถอดบทเรียนในการทำงานจิตอาสาของตัวอย่างอาสาสมัครและองค์กรที่ทำงานด้านจิตอาสาในประเทศไทย

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอการถอดบทเรียนในการทำงานจิตอาสาของตัวอย่างอาสาสมัครและองค์กรที่ทำงานด้านจิตอาสาในประเทศไทย ๓ องค์กร ได้แก่ (๑) ศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา โรงเรียนจิตรลดา และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๗ ท่าน ได้แก่ พระมหาสุเทพ สุทธิญาณ, พระพงศ์พิสุทธิ ฐิตถญาณ, พระวิหาญชัย อนุตตโร, พระอาจารย์ธวัชชัย ถาวรธมโม, ดาบตำรวจอุทัย พิกุล, นายอภิสิทธิ์ กำลังเสือ และนายศิวกกร ดั่งสกุล (๒) โครงการพลังอาสาสมัครสร้างสุขให้เด็กในสถานสงเคราะห์ มูลนิธิสุภาพไทย จำนวน ๖ ท่าน ได้แก่ นายธีรเดช วงษ์จินดา, นายวันชนะ จันทร์แดง, นางสาวทัศนีย์ โภภารุ่ง, นายณิศร เดชธงไชย, นางสาวรัชดา จิตต์งามกุล และนางสาววิภาดา แก่นนาคำ รวมทั้ง (๓) การถอดบทเรียนในการทำงานจิตอาสาของผู้มีจิตอาสาต้นแบบ ได้แก่ นางสาวนริศราภรณ์ อสิพงษ์ ครูช่างถนนตีดิน ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ หรือครูนาง หัวหน้าแผนกครูช่างถนน ของมูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาศิลปะหรือศูนย์เมอร์ซี ทั้งนี้ เพื่อทำให้ทราบแนวคิด หลักปฏิบัติ และปัญหาอุปสรรคในบริบทของประสบการณ์การทำงาน

จริงของงานจิตอาสาในปัจจุบัน และเพื่อนำแนวคิดจากการถอดบทเรียนดังกล่าวมาบูรณาการเข้ากับแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสา กับแนวคิดและหลักการในการทำงานจิตอาสา เพื่อให้สามารถประมวลเป็นหลักการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ผู้วิจัยถอดบทเรียนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ตัวอย่างอาสาสมัครใน ๖ ประเด็น คือ ภูมิหลัง แรงจูงใจ ลักษณะและวิธีการทำงาน ปัญหาและอุปสรรค สิ่งที่ได้รับจากงานจิตอาสา และความคิดเห็นเพิ่มเติม ใช้คำถามทั้งข้อเสนอนแนะ รวมทั้งหมด ๒๘ คำถาม นอกจากนี้ยังสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการหรือผู้ดูแลอาสาสมัครของศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา โรงเรียนจิตรลดา และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือพระมหาวิชาญ สุวิชาโน และผู้จัดการและผู้ดูแลอาสาสมัครของโครงการพลังอาสาสมัครสร้างสุขให้เด็กในสถานสงเคราะห์ มูลนิธิสุภาพไทย คือ นางสาวนริศรา อารมณชื่น ด้านการบริหารจัดการและดูแลงานอาสาสมัครอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์และสรุปวอยอดการถอดบทเรียนทั้งหมดออกมาเป็นแนวคิดและบทเรียนในการทำงานจิตอาสาในบริบทที่มาจากประสบการณ์ตรงในการลงพื้นที่หรือปฏิบัติงานภาคสนามของอาสาสมัคร

จากการถอดประสบการณ์จากการสัมภาษณ์อาสาสมัครทั้ง ๓ กลุ่ม จำนวน ๑๖ คน พบว่า แม้อาสาสมัครหรือผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละกลุ่มหรือแต่ละโครงการจะแสดงทรรศนะผ่านการสัมภาษณ์ที่แตกต่างกันบ้างในแต่ละประเด็น เนื่องจากการทำงานจิตอาสาสมัครลักษณะ หรือวิธีการทำงานแตกต่างกัน และมีทรรศนะแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ก็พบว่ามีความคิดร่วมกันและสอดคล้องกันอยู่ ดังจะได้นำเสนอเป็นประเด็นสรุป ดังนี้

๔.๑ ความหมายของจิตอาสา

อาสาสมัครเข้าใจความหมายคำว่า จิตอาสา ตรงกันว่าหมายถึง การมีความปรารถนาดีและปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น หรือการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ผู้ที่มีความทุกข์หรือปัญหา รวมไปถึงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ด้วยความเสียสละด้วยใจที่บริสุทธิ์ และด้วยความสมัครใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน รวมทั้งจิตอาสายังใช้เรียกกลุ่มคน หรือบุคคลที่มีจิตใจเสียสละ มุ่งหวังช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนด้วย

๔.๒ แรงจูงใจในการทำงานจิตอาสา

อาสาสมัครได้รับรู้ถึงปัญหาและความทุกข์ของผู้อื่น จึงเกิดความรู้สึกเมตตาสงสาร และเห็นใจทำให้เกิดความรู้สึกที่อยากจะเข้าไปช่วยเหลือ หรือ อยากใช้เวลาว่างหรือความรู้ที่ตนมีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น รวมทั้งมองว่าการทำงานจิตอาสาเป็นโอกาสหนึ่งในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตาม มีความคิดเห็นเพิ่มเติมแตกต่างกันอยู่บ้างคือ มีอาสาสมัครบางคนได้รับแรงบันดาลใจในการทำงานจิตอาสาจากรักและความผูกพันที่อาสาสมัครมีให้กันและกัน หรือจากประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว เป็นต้น

๔.๓ ลักษณะและหลักการทำงานจิตอาสา

ลักษณะและหน้าที่ของงานจิตอาสาเป็นการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุขและคลายจากความทุกข์ทั้งทางกายภาพ และจิตใจ ส่วนวิธีการและหลักการในการทำงานจิตอาสาจะยึดประโยชน์และความสุขของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือเป็นหลัก เน้นช่วยเหลือด้วยจิตใจที่เป็นกุศล อ่อนโยน ตั้งใจจริง เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ใช้อำนาจ หรือการบังคับ และตั้งใจทำงานในปัจจุบันให้ดีที่สุดเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ มีการนำธรรมะ เช่น พรหมวิหาร ๔ มาใช้ในการทำงาน และประยุกต์หลักศีล สมาธิ และปัญญามาใช้ เป็นต้น นอกจากนี้

พระมหาวิชาญ สุวิฑาโน ยังนำเสนอหลักการอบรมอาสาสมัครในการทำงานจิตอาสา โดยแบ่งเป็นหลักคิด วิธีการ และผลที่มุ่งหวัง ซึ่งได้ประยุกต์หลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้าด้วยกัน

๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคของการทำงานจิตอาสา

ปัญหาและอุปสรรคภายใน ได้แก่ ความไม่พร้อมของจิตใจ ยังมีความทุกข์ ความกังวลในปัญหาส่วนตัว ความเห็นแก่ตัว ความเกียจคร้าน ความท้อใจ ความขัดแย้ง ขาดทักษะ ความรู้ที่จำเป็นในการทำงาน ปัญหาเรื่องการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและเข้ากับหน้าที่ในการทำงาน ปัญหาสุขภาพ ถูกตำหนิ บ่นว่า วิธีการแก้ไขปัญหา และอุปสรรคภายในของอาสาสมัคร ได้แก่ การสำรวจข้อบกพร่องของตนเอง และแก้ไขปรับปรุง รับกำลังใจจากคนรอบข้าง ตั้งสมาธิอยู่กับการทำงาน เมื่อเกิดปัญหาใช้ความนิ่ง อุดหนุน ไม่ได้ตอบด้วยอารมณ์ พุดคุยปรับความเข้าใจกัน สวดมนต์ภาวนาเพื่อช่วยให้จิตใจเบิกบาน ไม่ฟุ้งซ่าน

ปัญหาและอุปสรรคภายนอก ได้แก่ การสื่อสารที่คลาดเคลื่อน การบริหารจัดการที่ซ้ำซ้อน ความขัดแย้งระหว่างอาสาสมัคร ความไม่ซื่อสัตย์และรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของอาสาสมัคร การขาดแคลนอุปกรณ์ในการทำงาน ความลำบากในการเดินทาง ความไม่เข้าใจของครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับรายละเอียดในการทำงาน เป็นต้น วิธีการแก้ไขปัญหา และอุปสรรคภายนอก เช่น ใช้วิธีพุดคุยหรือประชุมร่วมกันของอาสาสมัครเพื่อแก้ปัญหา ถ้าครอบครัวหรือหัวหน้างานไม่เข้าใจจะใช้การอธิบายเพื่อให้เห็นคุณค่าของงานจิตอาสา เตรียมอุปกรณ์มาเองในกรณีที่ขาดแคลนสรุปคือ เมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคใดขึ้นจะแก้ไขไปที่ละเรื่องตามความเหมาะสม

๔.๔ สิ่งที่ได้รับจากการทำงานจิตอาสา

อาสาสมัครส่วนใหญ่ได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ ได้เรียนรู้หลายสิ่ง เข้าใจผู้อื่นและสังคมมากขึ้น ได้เพื่อนใหม่ ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับงานอาสาสมัคร มีโอกาสทำประโยชน์ตนและประโยชน์แก่ผู้อื่น เกิดเป็นความประทับใจและความสุข เกิดความปลื้มปิติ อิ่มใจ รู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีประโยชน์ต่อสังคม รู้สึกเติมเต็มกับชีวิต มีโอกาสพัฒนาจิตใจและบุคลิกภาพของตน และเปลี่ยนแปลงนิสัยไปในทางที่ดีขึ้น เป็นต้น สรุปก็คือ การทำงานจิตอาสาก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่อาสาสมัครและผู้ทำอาสาสมัครให้ความช่วยเหลือ

๔.๕ แนวทางในการพัฒนาจิตอาสา

แนวทางในการพัฒนาจิตอาสาจากการถอดบทเรียนอาสาสมัคร พบว่า ๑) ควรมีการสอน หรือปลูกฝังผ่านหน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อให้เยาวชนหรือบุคคลทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าของการมีจิตอาสาหรือการช่วยเหลือผู้อื่น ๒) ควรจัดโครงการจิตอาสาในที่ทำงานหรือสถานศึกษา หรือเปิดโอกาสให้คนที่เข้าร่วมมีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับกลุ่มคนด้อยโอกาสในสังคมและได้มีโอกาสทำประโยชน์แก่คนเหล่านั้น อันจะนำมาซึ่งความเห็นใจและอยากมีส่วนช่วยเหลือ รวมทั้ง ทำให้ได้เรียนรู้และสัมผัสกับคุณค่าของการได้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเองและเกิดจิตอาสาขึ้น ๓) การแสดงตนเป็นตัวอย่างและแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อื่นในการทำงานจิตอาสา ๔) มีการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น โซเชียลเน็ตเวิร์ก หรือสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้บุคคลเกิดสนใจและตระหนักถึงคุณค่าในการทำงานจิตอาสา ๕) ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนมีพื้นฐานจิตใจที่ดี มีเมตตา และกรุณา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการมี จิตอาสา

๖) ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญอย่างถูกต้องแก่คนในสังคม ว่าการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็จัดเป็นบุญในพระพุทธศาสนาด้วย

๕. การบูรณาการหลักการทาง

พระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสา

๕.๑ วิเคราะห์เทียบเคียง และวิพากษ์จุดเด่นจุดด้อยของทั้ง ๓ แนวคิด

จากการศึกษาวิเคราะห์ เทียบเคียงแนวคิดและหลักการในการทำงานจิตอาสา และแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสา รวมทั้งการถอดบทเรียนของตัวอย่างอาสาสมัครและองค์กรที่ทำงานจิตอาสาในประเทศไทย สามารถสรุปได้ว่า แนวคิดและหลักการในการทำงานจิตอาสา (ในบริบทของสังคมปัจจุบัน) มีจุดเด่นตรงที่มีการนำเอาแนวคิดที่ผสมผสานศาสตร์หลายแขนงเข้าด้วยกัน เช่น แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับอาสาสมัคร ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ หรือจิตวิทยา สังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนแนวคิด ค่านิยมและความต้องการของคนในสังคมยุคปัจจุบัน แนวคิดมีความเป็นรูปธรรม ชัดเจนในเชิงวิชาการและมีความทันสมัย สำหรับจุดด้อย ก็คือยังขาดในเรื่องมิติทางจิตใจ หรือจิตวิญญาณ หรือกล่าวได้ว่าไม่ชัดเจน นั่นคือ ไม่ได้อธิบายอย่างลึกซึ้งหรือชัดเจนว่าพฤติกรรมจิตอาสา รวมทั้งแรงจูงใจในการทำงานจิตอาสาเกิดจากแรงขับเคลื่อนในใจอย่างไร หรือมีคุณธรรมใดเป็นพื้นฐาน และจะนำไปสู่การสร้างแรงจูงใจภายในหรือการมีจิตอาสาด้วยตัวเองได้อย่างไร รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือ หรือสิ่งที่ได้รับจากการทำงานจิตอาสายังอยู่ในขั้นของโลกียสุข หรือความสุขกาย สบายใจทางโลกพ้นจากปัญหา และความทุกข์ในระดับปุถุชนที่ยังมีความแปรปรวนไปตามเหตุและปัจจัย แต่ยังขาดประโยชน์ในแง่ที่ประณีตหรือละเอียดอ่อนขึ้นไป ได้แก่ โลกุตตรสุข

หรือความสุขที่ยั่งยืนอันเกิดจากการใช้ปัญญาเข้าใจหรือหยั่งถึงสัจธรรม อันเกิดจากการเจริญสติ ขัดเกลาจิตใจ กระทั่งเกิดปัญญา เข้าถึงความสงบสุขในจิตใจ ทั้งกับตัวอาสาสมัครเองและผู้ทีอาสาสมัครให้ความช่วยเหลือ

แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงานจิตอาสานั้น มีจุดเด่นที่เน้นหรือให้ความสำคัญกับจิตใจ เน้นการพัฒนาหรือปลูกฝังคุณธรรม สร้างแรงจูงใจภายใน คือความเมตตาและกรุณาอันเป็นรากฐานที่สำคัญของจิตอาสา รวมไปถึงการพัฒนาสติและปัญญาด้วยจุดเด่นที่สำคัญ คือหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความช่วยเหลือทั้งวัตถุธาณและธรรมทาน หรือ มีสิ่งที่ได้ รับจากการทำงานจิตอาสาทั้งในระดับของโลภียสุขและโลกุตตรสุข นั่นคือ การทำงานจิตอาสาสามารถปฏิบัติ ไปพร้อมๆ กับการขัดเกลากิเลสหรือปฏิบัติธรรมจนถึง การหลุดพ้นหรือสิ้นกิเลสไปตามลำดับได้ หรือสามารถช่วย เหลือให้ผู้อื่นบรรลุโลกุตตรสุขได้ อย่างไรก็ตาม จุดด้อยของ แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงาน จิตอาสานั้น จะเป็นในประเด็นของการขาดแนวทางใน การพัฒนาหรือสร้างแรงจูงใจในการทำงานจิตอาสาที่เป็น รูปธรรม อันเป็นกระบวนการที่ปลูกฝังจากสังคมหรือปัจจัย ภายนอก รวมทั้งขาดมิติของสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันที่ มีความซับซ้อน เป็นต้น

การถอดบทเรียนของตัวอย่างอาสาสมัครและ องค์กรที่ทำงานจิตอาสาในประเทศไทย มีจุดเด่นตรงที่เป็น แนวคิดที่เกิดจากประสบการณ์จริงของอาสาสมัคร ซึ่งแสดง ให้เห็นปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจทั้งภายใน ภายนอก เห็นหลัก การทำงาน และการพัฒนาจิตอาสาให้มีความชัดเจน รวมทั้งสะท้อนปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน จริง ส่วนจุดด้อยนั้นเป็นประเด็นของการให้ความช่วยเหลือ หรือสิ่งที่ได้รับการการทำงานจิตอาสายังอยู่ในขั้นของ โลภียสุข ขาดมิติที่ลึกซึ้งขึ้น โลกุตตรสุข นั่นเอง

๕.๒ หลักการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ

เมื่อวิเคราะห์เทียบเคียงแนวคิดทั้ง ๓ แนวคิด ผู้วิจัยก็เห็นแนวทางในการนำแต่ละแนวความคิดมาเสริมกัน และกัน และสังเคราะห์เป็น “หลักการการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ทำงานจิตอาสาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งยังสามารถนำมาประยุกต์ เพื่อสร้างเสริมหรือพัฒนาจิตอาสาให้แก่คนในสังคม และสามารถนำมาแก้ปัญหาและอุปสรรคการทำงานของ จิตอาสาได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพบนรากฐาน ของความเป็นจริงในบริบทของชีวิตและสังคมปัจจุบัน

งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยบูรณาการโดยใช้เนื้อหา “แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาในการทำงาน จิตอาสา” เป็นแนวคิดหลัก และใช้แนวคิดและหลักการใน การทำงานจิตอาสา บทเรียนของตัวอย่างอาสาสมัครและ องค์กรที่ทำงานด้านจิตอาสาในประเทศไทย เป็นแนวคิด เสริมเพื่อสร้าง “หลักการการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิง บูรณาการ” ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังจะได้นำเสนอต่อไป

๕.๒.๑ ความหมายของ จิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ

“จิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” หมายถึง จิตใจที่มีความเสียสละ อันประกอบไปด้วยความเมตตาและ กรุณา คือมีความปรารถนาดี และปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ผู้อื่นหรือชีวิตอื่น ให้พ้นจากความทุกข์และความเดือดร้อน หรือช่วยให้ผู้อื่นมีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีขึ้น เป็นจิตที่ไม่ นิ่งดูดาย เมื่อพบปัญหาและความทุกข์เกิดขึ้นกับผู้อื่นและ สังคม และพร้อมที่จะเสียสละกำลังกาย ใจ เวลา สติปัญญา หรือทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและเพื่อสาธารณประโยชน์ รวมไปถึงการทำความดีเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ตาม กำลังที่ตนจะกระทำได้ ด้วยความบริสุทธิ์ใจและสมัครใจ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนเพื่อตน

การมีจิตอาสาในบริบทของจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ มิใช่หมายถึงการมีจิตอาสา เมื่อมีผู้ต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น แต่หมายถึงเมื่อบุคคลมีวิถีชีวิตอันเป็นปกติที่พร้อมเสียสละ เนื่องมาจากพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม คือ ความเมตตาและกรุณาในจิตใจอยู่แล้ว ดังนั้น “ผู้ที่มีจิตอาสา” ในความหมายของจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการจึงหมายถึงผู้ที่มีจิตอาสาอยู่ในวิถีชีวิต หรือ การมีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นเสมอ จนพฤติกรรมการเสียสละนี้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เนื่องจากมีเมตตา และกรุณาเป็นคุณธรรมอยู่ในจิตใจ

๕.๒.๒ แรงจูงใจในการทำงานจิตอาสา

แรงจูงใจและการสร้างแรงจูงใจในการทำงานจิตอาสาในทรรศนะของ “จิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” จะให้ความสำคัญแก่แรงจูงใจทั้งภายใน (intrinsic motivator) และแรงจูงใจภายนอก (extrinsic motivator) ควบคู่กัน โดยแรงจูงใจภายในควรให้ความสำคัญกับสร้างเสริมคุณธรรมในจิตใจที่ขับเคลื่อนหรือเป็นแรงผลักดันให้บุคคลเกิดความเห็นใจในความทุกข์ของผู้อื่น เกิดความเสียสละ และปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่น

“จิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างแรงจูงใจภายนอกเพื่อเอื้อหรือสนับสนุนต่อการพัฒนาแรงจูงใจภายใน เช่น การส่งเสริมผ่านครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา สังคม สื่อมวลชน เป็นต้น โดยการปลูกฝัง อบรมสั่งสอน เป็นต้นแบบที่ดี สร้างบรรยากาศ หรือค่านิยมในสังคมที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการมีจิตอาสา การให้ความสำคัญกับปัจจัยทั้งภายในและภายนอก จะทำให้การสร้างแรงจูงใจเกิดเป็นพฤติกรรมจิตอาสาอย่างยั่งยืน เพราะมาจากพื้นฐานของคุณธรรมภายในที่มั่นคง และเสริมสร้างด้วยแรงจูงใจภายนอกอย่างรอบด้าน

๕.๒.๓ ลักษณะและวิธีการทำงานจิตอาสา

ลักษณะของงานจิตอาสามีอยู่หลากหลาย แต่โดยสรุป มีอยู่ ๔ ด้าน คืองานจิตอาสาหรือการให้ความช่วยเหลือทางด้านกายภาพ ด้านจิตใจ ด้านปัญญา และด้านสังคม ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

๑) งานจิตอาสาด้านกายภาพ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุ สิ่งของ หรือความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์ให้แก่ผู้อื่นที่กำลังเดือดร้อน และขาดแคลนในวัตถุ เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัย ๔ รวมไปถึงการให้ความรู้ เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถนำความรู้ไปประกอบสัมมาอาชีพ หรือแสวงหาปัจจัย ๔ ได้ด้วยตนเอง หรือการให้ความช่วยเหลือด้านร่างกาย หรือที่ส่งผลดีต่อร่างกาย เช่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านสุขภาพ ได้แก่ การดูแลรักษาผู้ป่วย หรือคนชรา หรือผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ การให้ความรู้ แนะนำทางด้านสุขภาพ และการแก้ปัญหาความเจ็บป่วย เป็นต้น

๒) งานจิตอาสาด้านจิตใจ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือที่เน้นการเยียวยาทางจิตใจแก่ผู้ที่มีปัญหา หรือความทุกข์ทางจิตใจ เช่น ผู้ที่สูญเสียหรือพลัดพรากจากสิ่งที่รัก หรือผิดหวังจากเหตุการณ์ต่างๆ ประสบความทุกข์จากปัญหาชีวิต รวมไปถึงประสบปัญหาสุขภาพจิต เช่น เกิดความเครียด ความซึมเศร้า ความท้อแท้ วิตกกังวล พยาบาท โกรธแค้น รวมไปถึง ผู้ที่ประสบความทุกข์ทั้งกายและใจ เช่น ผู้ที่ประสบความเจ็บป่วย หรือภัยพิบัติ เป็นต้น งานจิตอาสาทางด้านจิตใจ เน้นการเยียวยาจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้คลายจากความทุกข์ และให้ข้อคิด ประยุกต์ธรรมะเพื่อเป็นแนวทางในการให้สติ และกำลังใจ รวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหาก็ให้คลายจากความทุกข์นั้นและสามารถมีชีวิตที่ดีและมีความสุขยิ่งขึ้น

๓) งานจิตอาสาด้านปัญญา หมายถึง การให้ความช่วยเหลือโดยการให้สติ ปัญญา ผ่านความรู้หรือ

ข้อคิดเพื่อเกื้อกูลต่อการใช้ชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิ หรือมีความรู้ ความเห็นที่ถูกต้อง กล่าวคือ เป็นการให้ความรู้ทั้งความรู้ทางโลก (โลกียปัญญา) เพื่อการดำเนินชีวิตและการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป และการให้ความรู้ทางธรรม หรือธรรมทาน (โลกุตตรปัญญา) อันเป็นการแนะนำสั่งสอนเพื่อให้บุคคลเห็นและเข้าใจสัจธรรมหรือความจริงของชีวิตและของสิ่งทั้งหลาย เกิดปัญหาสามารถละลายจากความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ หรือละจากการกระทำอันไม่ถูกต้องหรือเห็นผิด และกลับมาดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและเป็นอิสระจากทุกข์ได้

๔) งานจิตอาสาด้านสังคม หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์หรือการช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ เพื่อให้สังคมมีความเจริญไปในทางที่ดีงามและเกิดประโยชน์สุขแก่คนในสังคมโดยส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือสังคมผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นการสร้างสรรค์สังคมและแก้ปัญหาสังคม รวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติต่างๆ ทั้งการช่วยเหลือโดยผ่านการเผยแพร่หรือถ่ายทอดความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม พัฒนาสังคม หรือเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเปลี่ยนแปลงทิฐิและพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อให้คนในสังคมเกิดปัญญา เจริญในสิ่งที่ควรเจริญ ละในสิ่งที่ควรละ เพื่อให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีงามและถูกต้อง ผู้คนในสังคมเกิดสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง ประพฤติตนอยู่ในกุศลกรรม มีความสามัคคี เกื้อกูล ไม่แตกแยกขัดแย้งกัน สังคมและผู้คนในสังคมพ้นจากปัญหาและความทุกข์ยากลำบาก

หลักการงานจิตอาสาในพระคัมภีร์ของ “จิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นดังนี้

ก. หลักคิดในการทำงานจิตอาสา

๑) แนวคิดหลัก – อนุวัตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

(๑) ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรสร้างแรงจูงใจที่เป็น “ฉันทะ” ให้เกิดขึ้นในการทำงาน ถือเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่ต้องมี และเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นในคุณค่าของสิ่งที่ตนเองกระทำ รวมทั้งยังส่งผลให้เกิดความสุขและเกิดความมุ่งมั่นในการทำงาน

(๒) ผู้ทำงานจิตอาสาควรมีหรือพัฒนาคุณธรรมหลัก ๓ ประการตามความเหมาะสมแก่สถานะของตน คือ การมีปัญญา ทั้งปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม รู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายด้วยใจสุขสงบ มีความบริสุทธิ์ใจ และความเมตตากรุณาเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ

(๓) ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรสร้างสมดุลในชีวิตของตนและทำงานด้วยการให้ความสำคัญกับทั้งการทำประโยชน์แก่สังคม การดูแลตนเองและครอบครัว ญาติมิตร รวมทั้งทำหน้าที่การงานของตนให้ดีไปพร้อมๆ กันอย่างเหมาะสม

(๔) ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรพัฒนา ฝึกฝน และขัดเกลาตนเองในด้านต่างๆ ไปพร้อมๆ กับช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยพัฒนาศักยภาพของตนเองก่อน ทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสติปัญญา ตามหลักไตรสิกขา และสละกิเลส ความเห็นแก่ตัวตามหลักจาคะ ตามคติที่ว่า “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” ตามหลัก “ประโยชน์ ๓” ทั้งประโยชน์แก่ตน ประโยชน์แก่ผู้อื่น และประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย

(๕) การมีจิตอาสาหรือการทำงานจิตอาสาควรเป็นการเสียสละเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ อันเกิดจากสำนึกและความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคม โดยไม่มีความเห็นแก่ตัวหรือหวังผลประโยชน์หรือผลตอบแทนส่วนตน

(๖) ผู้มีจิตอาสาหรือผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรช่วยเหลือผู้อื่นอย่างผู้มีความรู้หรือทักษะ มีความสามารถที่จะให้ผู้รับได้รับประโยชน์ในเรื่องนั้นๆ สูงสุด

(๗) ในการปฏิบัติงานจิตอาสา ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรมีความพร้อมในตนเองระดับหนึ่ง โดยเฉพาะความพร้อมเรื่องคุณธรรม รู้ว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำสามารถดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรมหรือศีลธรรมอันดีได้

(๘) ในการช่วยเหลือผู้อื่น หรือการทำงานจิตอาสาควรเตรียมความพร้อม และลงมือกระทำด้วยความตั้งใจที่รอบคอบ ไม่ประมาท มีสติในการทำงาน ให้การทำงานจิตอาสาเป็นโอกาสในการเจริญสติรู้เท่าทันทั้งการกระทำทางกาย และความรู้สึกนึกคิดในจิตใจ ปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในผลของงานหรือการคาดหวังใดๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความทุกข์ ความกังวลได้

(๙) ผู้ที่ทำงานจิตอาสาสามารถเป็นแรงบันดาลใจ และเสริมสร้างจิตอาสาให้แก่ผู้อื่นได้ด้วยการแสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

(๑๐) ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรมีคุณธรรมในการทำงานทั้ง ๔ หมวด ได้แก่ หมวดที่ว่าด้วยการพัฒนาตนเองของผู้ที่ทำงานจิตอาสา ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ และไตรสิกขา หมวดที่ว่าด้วยการช่วยเหลือ หรือการสงเคราะห์ด้วยจิตอาสา ได้แก่ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เวทยาวัจจมัย หมวดที่ว่าด้วยหลักการทำงานจิตอาสา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สาราณียธรรม ๖ สัมปยุตธรรม ๗ อิทธิบาท ๔ และขันติธรรม และหมวดที่ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้ที่ทำงานจิตอาสา ได้แก่ บารมี ๑๐ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ และ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งสัมปยุตรวมลงเป็น ปัญญา และกรุณา

กล่าวโดยสรุป ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรพัฒนาสติปัญญา และความเมตตากรุณาให้เจริญขึ้นในตน เพื่อสร้างคุณสมบัติที่ดีงามและมีความพร้อมอย่างแท้จริงที่จะให้ความช่วยเหลือผู้อื่น กล่าวคือ ผู้ที่ทำงานจิตอาสา

ควรเจริญสติในทุกๆ ขณะในการทำงานหรือการใช้ชีวิตรู้เท่าทันต่ออารมณ์ทุกสิ่ง ทุกเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบให้การทำงานเป็นดังการปฏิบัติธรรมเพื่อรักษาใจให้เป็นอิสระจากความเศร้าหมอง และดำรงความสงบ ความเบิกบาน รวมทั้งพัฒนาปัญญาทั้งปัญญาทางโลก (โลกียปัญญา) ได้แก่ ความรอบรู้และทักษะต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานจิตอาสา และปัญญาทางธรรม (โลกุตตรปัญญา) เพื่อรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ละคลายความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ มีจิตสุขสงบ และนำปัญญาทางธรรมนี้มาประยุกต์กับการทำงานจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้คลายจากทุกข์ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้การมีสติปัญญาควรต้องควบคู่กับการมีเมตตากรุณา ซึ่งก็คือการมีจิตใจที่ปรารถนาดีต่อผู้อื่นและปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ยากลำบากด้วยความจริงใจและเห็นใจ อันนำไปสู่การให้ความช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง

๒) แนวคิดเสริม - อนุวัตตามแนวคิดในบริบทของสังคมปัจจุบันและการถอดบทเรียนของอาสาสมัคร

เพื่อให้การทำงานจิตอาสาเป็นไปอย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในทางปฏิบัติ ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรมีหลักคิดเสริมเพื่อเตรียมความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ รวมไปถึงอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ในการปฏิบัติงานจิตอาสาด้วย ดังนี้

(๑) การทำงานจิตอาสา เป็นเหมือนการสั่งสมคุณงามความดี และทำชีวิตให้มีค่า นั่นคือ ควรตระหนักว่า งานอาสาสมัครเป็นการพาตนมาเดินอยู่บนเส้นทางแห่งการพัฒนาตน ควบคู่ไปกับการช่วยเหลือ เกื้อกูลผู้อื่น โดยมีจิตอาสาเป็นแกนแท้ในจิตใจ

(๒) อาสาสมัครควรมีความฉลาดในการทำใจ โดยมีมุมมองและท่าทีในการมองสิ่งต่างๆ อย่างเป็นกุศล หรือมองแง่บวก และฝึกจิตใจ วางใจให้เป็นกุศลและเกิดประโยชน์ อาสาสมัครควรมีสติในการทำงาน เรียนรู้

ที่จะไม่หวั่นไหวกับความล้มเหลวและไม่ยึดติดกับความสำเร็จ ซึ่งจะทำให้จิตใจเป็นอิสระและเป็นสุข

(๓) อาสาสมัครควรทำตัวเหมือนอากาศ คือ ควรทำงานเสมือนอยู่เบื้องหลัง ทำงานเต็มที่แต่ไม่สนใจว่า จะมีใครเห็นความดีที่ตนกระทำหรือไม่ เท่ากับเป็นการลด อัตตา มานะ และทิฐิของตน

(๔) อาสาสมัคร หรือผู้ที่ทำงานจิตอาสา ควรยอม ให้ผู้อื่นฝึกสอนหรือแนะนำได้ คือ พร้อมที่จะเรียนรู้และหา ประสบการณ์ใหม่ๆ จากการทำงานจิตอาสา

(๕) ผู้ที่ทำงานจิตอาสาต้องทำงานด้วยความจริงจัง ตั้งใจ ใส่ใจ ไม่ใช่ทำแบบทลลงทำ

(๖) อาสาสมัคร หรือผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรฝึก การบริหารจัดการตนเองในเบื้องต้นได้อย่างเหมาะสม สามารถดูแลตนเอง ไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น เพื่อให้ตนเอง พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

(๗) ในกรณีของการทำงานจิตอาสาที่ต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นโครงการที่ทำงานจิตอาสาควรเตรียม ความพร้อม ได้แก่ มีแรงจูงใจเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น สำนึก ความพร้อมและความถนัดของตนเองเพื่อตัดสินใจเลือก งานอาสาที่เหมาะสมกับตนเองหรือที่ตนเองสนใจ ตระหนัก ถึงคุณค่าของความสามัคคี สามารถทำงานเป็นทีมได้ ตั้งใจฟังและศึกษางานที่จะทำได้ดีและรอบคอบ มีจิตใจ เปิดกว้าง พร้อมที่จะเรียนรู้ ฝึกฝนและปรับตัวเข้ากับ สิ่งแวดล้อมใหม่ ควรศึกษา ทำความเข้าใจกับสภาพปัญหา ของแต่ละพื้นที่ เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน รวมทั้งเคารพผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ ก่อนและขณะทำงาน ควรเตรียมความพร้อมทั้งด้านความคิดและจิตใจ สามารถ จัดการกับความกลัว ความคาดหวังและความกังวลของ ตนเองได้ด้วยสติ รวมทั้งควรเตรียมความพร้อมด้านทักษะ ความรู้ สุขภาพร่างกายและอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น รวมถึงควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมและดองามทั้งพฤติกรรมและ คำพูด นอกจากนี้ เมื่อเสร็จงานแล้ว ควรใช้เวลาทบทวน

ตนเอง เช่น อาสาสมัครได้ทำตามสิ่งที่ตั้งใจไว้แต่แรกหรือไม่ มีอะไรประทับใจบ้าง ได้เรียนรู้อะไรบ้าง มีอะไรที่ต้องการ ปรับปรุงหรือทำให้ดีขึ้น รวมไปถึงข้อเสนอแนะต่างๆ และ สุดท้าย คือ นำประสบการณ์การทำงานจิตอาสาที่มีคุณค่า ไปบอกต่อ ซึ่งจะเป็แรงบันดาลใจให้ผู้อื่นทำงานจิตอาสา เป็นการสื่อสารเรื่องจิตอาสาให้สังคมได้รับรู้ผ่านช่องทาง ต่างๆ

ข. วิธีการในการทำงานจิตอาสา

๑) แนวคิดหลัก - อนุวัตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

การทำงานจิตอาสา ผู้ที่ทำงานจิตอาสาสามารถ ให้ความช่วยเหลือต่อผู้อื่นได้ในทุกโอกาสที่เหมาะสม ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นงานที่เป็นทางการหรือมีลักษณะ เป็นโครงการหรือกิจกรรมเท่านั้น การให้ความช่วยเหลือ ผู้อื่นหรือสังคมนั้น ก็สามารถกระทำได้โดยตรง คือ ให้ความช่วยเหลือด้วยตนเอง หรือการถ่ายทอด สอนหรือ ปลุกฝัง รวมไปถึงการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อื่น เพื่อให้เขาเห็นคุณค่าของการมีจิตอาสา และเกิดความเมตตา กรุณาต่อผู้ที่เป็นทุกข์และเดือดร้อน รวมทั้งเกิดฉันทะ ในการทำงานจิตอาสาและปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่น บ้างนั่นเอง ซึ่งเป็นการทำงานจิตอาสาทางอ้อม รวมไปถึง การให้โอกาสแก่ผู้อื่นในการทำงานจิตอาสาด้วยการเผยแพร่ หรือประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการทำงาน จิตอาสา ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างค่านิยมหรือบรรยากาศ แห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม

แนวทางในการทำงานจิตอาสาหรือช่วยเหลือแก่ ผู้อื่น สามารถทำได้ทั้งด้านกายภาพ จิตใจ ปัญญา และ สังคม กล่าวคือ การให้ความช่วยเหลือทางด้านกายภาพ เป็นการให้ความช่วยเหลือทางวัตถุ สิ่งของ หรือความรู้ ต่างๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ให้แก่ผู้ที่กำลังเดือดร้อนและ ขาดแคลนวัตถุ เช่น การช่วยเหลือด้านปัจจัย ๔ รวมไปถึง ให้ความรู้เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถนำความรู้ไป

ประกอบสัมมาอาชีวะหรือแสวงหาปัจจัย ๔ ได้ด้วยตนเอง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน บางคนแม้จะไม่มีชีวิตด้านวัตถุหรือกายภาพ แต่ก็มีไม่น้อยที่ต้องประสบความทุกข์ทางจิตใจ ดังนั้น การช่วยเหลือหรือทำงานจิตอาสาที่เน้นการเยียวยาจิตใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญเช่นกัน **การให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจนั้น** สามารถประยุกต์จากพระพุทธจริยาเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

(๑) ผู้ให้ความช่วยเหลือ ควรแสดงความเมตตา กรุณา และให้ความเป็นกันเองกับผู้ประสบความทุกข์

(๒) ผู้ให้ความช่วยเหลือควรใช้คำพูดที่อ่อนโยน เพื่อปลอบใจให้ผู้ที่กำลังเป็นทุกข์คลายจากความเศร้าหมองในเบื้องต้นและมีสติเพื่อพร้อมรับความช่วยเหลือต่อไป

(๓) ผู้ให้ความช่วยเหลือควรเป็นผู้รับฟังที่ดี หรืออาจเปิดโอกาสให้ผู้ที่กำลังประสบความทุกข์ได้บอกเล่า ปัญหาหรือเรื่องราวของตน โดยการถามไถ่ด้วยความห่วงใย หรือรับฟังด้วยความเมตตากรุณาและความอดทน

(๔) เมื่อผู้ประสบความทุกข์นั้นสามารถคลายจากความทุกข์ในเบื้องต้นได้ระบายความทุกข์ของตนออกมา ผู้ให้ความช่วยเหลือควรให้คำปรึกษาที่เป็นข้อคิด โดยประยุกต์หลักธรรมะ เพื่อให้ผู้ประสบความทุกข์ได้พิจารณาความเป็นจริง และมีใจโน้มไปในการยอมรับและละคลายความยึดมั่นถือมั่น รวมทั้งละคลายความทุกข์หรือความกังวลทั้งปวง ในขั้นตอนนี้ ผู้ให้ความช่วยเหลือจะต้องพิจารณาการให้คำปรึกษาหรือข้อคิดอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพของผู้ที่กำลังประสบความทุกข์นั้น โดยคำนึงถึงประโยชน์และความสุขของผู้ประสบความทุกข์เป็นสำคัญ

นอกจากการให้ความช่วยเหลือโดยเน้นการเยียวยาผู้ที่ประสบปัญหาความทุกข์ใจแล้ว ด้านจิตใจ ก็สามารถ **ให้ความช่วยเหลือในลักษณะการให้สติปัญญาหรือข้อคิด** เพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิ หรือความเห็นที่ถูกต้อง กล่าวคือ เป็นการให้ธรรมทาน เพื่อให้บุคคลนั้นๆ ได้เห็นและเข้าใจถึงสัจธรรมของชีวิต เกิดปัญญาสามารถ

ละคลายความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ หรือละจากการกระทำอันไม่ถูกต้อง หรือเห็นผิด และกลับมาดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมได้

นอกจากนี้ ผู้มีจิตอาสาสามารถทำงานจิตอาสาโดยการบำเพ็ญประโยชน์ทางสังคมในด้านต่างๆ เพื่อให้สังคมเจริญไปในทางที่ดีงาม และเกิดประโยชน์สุขแก่คนในสังคม นอกจากการช่วยเหลือสังคมโดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและแก้ปัญหาสังคมแล้ว เราสามารถช่วยเหลือสังคมได้โดยการเผยแพร่ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อเป็นการแก้ปัญหาสังคม พัฒนาสังคม เพื่อให้คนในสังคมเกิดปัญญา เจริญในสิ่งที่ควรเจริญละในสิ่งที่ควรละ เพื่อให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีงามและถูกต้องตามธรรม

แม้ว่าแนวทางในการทำงานจิตอาสาที่ประยุกต์มาจากการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า นั้น แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน แต่ในการปฏิบัติจริงจะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์ทั้ง ๔ ด้านควบคู่กันไป ดังนั้น ผู้ที่ทำงานจิตอาสาจึงควรช่วยเหลือผู้อื่นโดยบูรณาการให้ความช่วยเหลือทั้ง ๔ ด้านคือ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ควบคู่กันไปอย่างเหมาะสมตามสถานการณ์บุคคล และปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องด้วย

๒) แนวคิดเสริม – อนุวัตตามแนวคิดในบริบทของสังคมปัจจุบันและการถอดบทเรียนของอาสาสมัคร

ในการทำงานจิตอาสาต้องมีการทำงานเป็นกลุ่ม (teamwork) การมีสัจจะหรือความซื่อตรง (integrity) มีโครงสร้างหรือระบบงานและการแบ่งหน้าที่ (structure) มีเจ้าภาพ หรือผู้รับผิดชอบ (honor ship) รวมทั้งมีการประชุมและการประเมินผล (meeting and assessment) รวมไปถึงการฝึกสอน (training) ระหว่างงานด้วย หลักการทำงานจิตอาสาดังกล่าว เป็นการนำระบบการจัดการสมัยใหม่หรือเทคนิคการบริหารงานทั่วไปเข้ามาประยุกต์ใช้นั่นเอง

ค. ผลที่มุ่งหวังจากการทำงานจิตอาสา

การทำงานจิตอาสาเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และเกิดประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นเรื่องของส่วนรวม อนุวัตตามหลัก “อรรถะ หรือ ประโยชน์ ๓” ในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้ที่ทำงานจิตอาสานั้น ไม่ใช่ประโยชน์จากการคาดหวังผลตอบแทนในรูปของวัตถุ รางวัล สินจ้าง หรือค่ายกย่องใดๆ แต่เป็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย อันเป็นผลของการกระทำดี (กุศลวิบาก) เช่น ความสุขใจ ความภาคภูมิใจ การได้พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ การได้สร้างบารมีหรือคุณงามความดี เป็นต้น

ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือถือเป็นเป้าหมายโดยตรงของผู้ที่ทำงานจิตอาสา นั่นคือมุ่งหวังประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ นั่นเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ที่เป็น ทิฐฐัมมิกัตถ-ประโยชน์ หรือ ประโยชน์ปัจจุบัน มีความสุขกาย สบายใจ ความเป็นอยู่ที่ดี พ้นจากความทุกข์ ความลำบากเดือดร้อน เป็นต้น สัมปรายิกัตถประโยชน์ หรือ ประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ การมีความสุขสงบในจิตใจ มีคุณธรรมและสภาวะในจิตใจที่เจริญงอกงามขึ้น และปรมาตถประโยชน์ หรือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ โอกาสในการรู้แจ้งสัจธรรมหรือสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีสติปัญญาที่พัฒนา มีจิตใจที่เป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน มีชีวิตอยู่อย่างไร้ทุกข์ เป็นอิสระจากกิเลส

กล่าวโดยสรุป การทำงานจิตอาสาหรือให้ความช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมตามแนวทางของหลักการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ มี ๒ ประการคือ ให้ความช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ทั้งในระดับโลกียสุข และในระดับโลกุตตรสุข เป็นการสงเคราะห์ที่มุ่งหวังผลคือการเน้นการหลุดพ้นจากปัญหา และความทุกข์ทางจิตใจโดยสิ้นเชิง โดยผู้ที่ทำงานจิตอาสา นอกจากจะให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ที่เดือดร้อนพ้นจากความทุกข์

จากการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปแล้ว ก็ควรให้ธรรมทาน อันเป็นการแนะนำ หรือสั่งสอน หรือชี้ทางให้บุคคลนั้นได้เข้าใจความจริงของชีวิตและธรรมชาติ รวมทั้งแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามเพื่อส่งเสริมสติปัญญา และคุณธรรมในระดับต่างๆ รวมไปถึงแนะนำแนวทางการปฏิบัติธรรมหรือพัฒนาจิตเพื่อสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตเพื่อให้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น มีโอกาสที่จะขัดเกลากิเลสและหลุดพ้นจากความทุกข์ไปตามลำดับ ในประเด็นนี้ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของแนวคิด “หลักการทางจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” ที่แตกต่างจากแนวคิดจิตอาสาโดยทั่วไปที่มุ่งให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ผู้คนและสังคมประสบความสุขในระดับโลกียะ

๕.๒.๔ แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคตามแนวทางของหลักการทางจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานจิตอาสาตามแนวทางของ “หลักการทางจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ควบคู่กับแนวทางการแก้ปัญหาในบริบทของสังคมปัจจุบัน เพื่อใช้แก้ไขปัญหาละเอียดและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในตัวของอาสาสมัครเอง คือจากจิตใจและพฤติกรรมของอาสาสมัคร และปัญหาและอุปสรรคจากภายนอกที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือปัจจัย หรือเหตุการณ์แวดล้อม ซึ่งการแก้ปัญหานั้นให้ความสำคัญกับการแก้ไขหรือพัฒนาจิตใจของอาสาสมัครก่อนเป็นสำคัญ แต่ก็ไม่ละเลยที่จะคำนึงถึงการแก้ปัญหาและอุปสรรคภายนอกด้วย

๕.๒.๕ สิ่งที่ได้รับจากการทำงานจิตอาสาในทฤษฎีของจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ

“จิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” มีทฤษฎีว่า การทำงานจิตอาสาก่อให้เกิด ๑) ประโยชน์ต่อตัว

อาสาสมัครเอง (อัตตัตถะ) ทั้งในแง่ของการได้พัฒนาขีดความสามารถในตนเองไปพร้อมกับการช่วยเหลือผู้อื่น เป็นโอกาสในการปฏิบัติธรรม เจริญสติฝึกฝนความเห็นแก่ตัว รวมทั้งเพิ่มพูนคุณธรรมในตนประการต่างๆ นอกจากนี้ ผู้ที่ทำงานจิตอาสายังได้รับความสุข ความภาคภูมิใจในตนเอง และเห็นคุณค่าในตนเองอีกด้วย ๒) เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่อาสาสมัครให้ความช่วยเหลือ (ปรัตถะ) นั่นคือ ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือได้รับโอกาสหรือความสุข ความสำเร็จในชีวิต หรือมีชีวิตที่ดีขึ้น เป็นต้น และ ๓) เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม (อุภยัตถะ) นั่นคือ สังคมที่มีผู้ที่มีจิตอาสาอยู่ร่วมกันต่างก็มีความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน ย่อมก่อให้เกิดสังคมที่น่าอยู่และอบอุ่น มีความสงบสุขตามสมควร นอกจากนี้ในการทำงานจิตอาสาควรเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายที่พึงงามตามหลักประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งด้วย

๕.๒.๖ การพัฒนาจิตอาสาตามหลักจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ

การพัฒนาจิตอาสาคือการสร้างสำนึกที่ดีต่อสังคม ต้องอาศัยการส่งเสริมทั้งปัจจัยภายใน หรือแรงจูงใจภายในเพื่อให้เกิดสำนึกที่ดีด้วยตนเอง เช่น การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา การสร้างฉันทะ หรือความรัก ความสนใจงานจิตอาสาอันเนื่องมาจากการเห็นคุณค่าของงานจิตอาสานั้น รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจที่ประกอบไปด้วยปัญญาและกรุณา เป็นต้น ร่วมกับการสร้างแรงจูงใจภายนอกจากครอบครัว ญาติ เพื่อน บุคลากรทางศาสนา ครู สื่อมวลชน คนในสังคม รวมไปถึงสถาบันทางสังคม และกลุ่ม องค์กรต่างๆ ที่เป็นแบบอย่างที่ดีและให้การสั่งสอน อบรม ปลูกฝังส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการสร้างกิจกรรม หรือโครงการที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดี หรือมีพฤติกรรมจิตอาสา และเมื่อบุคคลมีโอกาสทำงานจิตอาสาแล้วได้สัมผัสถึงคุณค่าของการมี

จิตอาสา รวมทั้งได้รับความสุข ความภาคภูมิใจจากการปฏิบัติงานจิตอาสา ก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการหาโอกาสช่วยเหลือผู้อื่นและสร้างประโยชน์ต่อไปได้

๖. สรุป

“หลักการงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานจิตอาสาได้ กล่าวคือผู้ที่ทำงานจิตอาสาสามารถปฏิบัติตนตาม “หลักคิด” ที่เน้นสร้างความเข้าใจหรือสร้างคุณสมบัติภายในจิตใจให้เตรียมพร้อมสำหรับการทำงานที่ต้องเสียสละเพื่อผู้อื่นโดยอาศัยการประยุกต์หลักการทางพระพุทธศาสนา พระพุทธคุณ พระพุทธจริยา และพุทธธรรม ควบคู่ไปกับการสร้างการเตรียมความพร้อมภายนอกในการลงภาคสนามของการทำงานจิตอาสา ทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความคิด ทักษะ ความรู้ และอุปกรณ์ต่างๆ จากนั้นจึงเข้าสู่ภาคปฏิบัติที่ต้องอาศัย “วิธีการ” เพื่อเป็นแนวทางในการลงมือช่วยเหลือผู้อื่นผ่านการทำงานจิตอาสาทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านปัญญา และด้านสังคม ซึ่งจะช่วยเหลือทั้ง ๔ ด้านแบบบูรณาการควบคู่กันไปตามความเหมาะสม รวมทั้งยังมีการประยุกต์หลักการการจัดการสมัยใหม่เพื่อการบริหาร จัดการงานจิตอาสา เพื่อให้อาสาสมัครสามารถทำงานได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพอย่างเหมาะสมกับองค์กรจิตอาสาในปัจจุบัน

ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตาม “ผลที่มุ่งหวัง” นั่นคือ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อบุคคลผู้ที่ทำงานจิตอาสา ประโยชน์ต่อผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ และประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ให้บรรลุถึงประโยชน์ทั้งในแง่ของการใช้ชีวิตประจำวัน โดยทั่วไป เพื่อให้ผู้คนพ้นจากความลำบาก มีความสุขกายสบายใจ และบรรลุถึงประโยชน์ในด้านคุณค่าทางจิตใจ คือ มีจิตใจที่สุขสงบและพัฒนาขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ในระดับโลกียสุข และผู้ที่ทำงานจิตอาสาและผู้ที่มีความช่วยเหลือยังสามารถพัฒนาตนเองไปถึงประโยชน์ในขั้นสูงสุด

คือการพัฒนา ฝึกฝน ขัดเกลาตนเองจนกระทั่งเกิดปัญญา หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ไปได้โดยลำดับ จนเข้าถึงโลกุตตรสุขได้ นอกจากนี้ ผู้ที่ทำงานจิตอาสาควรหมั่นตรวจสอบและพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม อันเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมของผู้ที่ทำงานจิตอาสา เพื่อให้การทำงานจิตอาสาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิต และจิตใจของผู้ที่ทำงานจิตอาสา

กล่าวได้ว่า บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่ทำงานด้านจิตอาสา สามารถนำรูปแบบของ “หลักการทำงานจิตอาสาแนวพุทธเชิงบูรณาการ” มาต่อยอดหรือประยุกต์

ในการทำงานจิตอาสาให้เหมาะสมกับลักษณะงาน กลุ่ม หรือองค์กรของตนได้ โดยสามารถนำไปประยุกต์กับการทำงานจิตอาสาได้อย่างหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละประเภทงาน รวมทั้งยังสามารถนำแนวคิดที่ได้ศึกษามาประยุกต์เพื่อสร้างเสริมหรือพัฒนาจิตอาสาให้แก่คนในสังคมหรือในองค์กร และสามารถนำมาแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการทำงานจิตอาสาที่เกิดขึ้นได้ เพื่อวางรากฐานและสร้างสรรค์การดำเนินชีวิตที่ดีงามและมีความสุข และจรรโลงสังคมให้เป็นสังคมแห่งน้ำใจและความเอื้อเฟื้อ มีความสงบสุขและสันติที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- เกศสุตา ศิระมานะกุล. ๒๕๔๗. การติดตามผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครประชาสงเคราะห์ ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการกรุงเทพ ๗ (ตลิ่งชัน). วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Ketsuda Sirimanakun. 2004. **The Performance Observation of Public Welfare Volunteers: Case Study of Social Development and Welfare Office of Bangkok 7 (Thalingchan)**. Social Administration Thesis. Faculty of Social Administration, Thammasat University.
- เครือข่ายจิตอาสา. ม.ป.ป. **คู่มือจิตอาสา โครงการ “ปันศรัทธาและอาทร**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา. / Volunteer spirit network. No Date. **Handbook of Volunteer Spirit: Faith and Generosity Project**. Bangkok: Buddhika Network.
- ชมรมไผ่ธรรมวันพุธ. ๒๕๕๒. **สัมภาระวิบาก ฉบับย่อ**. กรุงเทพฯ: ชมรมไผ่ธรรมวันพุธ. / Chomrom Fai Tham Wan Phut. 2009. **Som Phan Wi Bak Cha Bap Yo**. Bangkok: Chomrom Fai Tham Wan Phut.
- ดวงใจ ทองหล่อ. ๒๕๔๙. **อาสาสมัครที่พึงประสงค์ขององค์กรสาธารณประโยชน์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม. / Duagnchai Thonglo. 2007. **The Desirable Volunteers of Philanthropic Organizations**. M.A. Thesis Faculty of Art Chankrakasem Rachaphat University.
- ทีมวิจัย TRN. ๒๕๔๘. **สู่การให้ที่แตกต่าง การศึกษาวิจัย รูปแบบ ลักษณะและกลไกของการให้เพื่อสังคม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิกองทุนไทย. / TRN Research Group. 2006. **Towards Different Giving: A Study of Form, Characteristics, and Mechanism of Social Giving**. Bangkok: Thailand Fund Foundation.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. ๒๕๔๑. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Dhammapitaka (P.A. Payutto), Phra. 1998. **Buddhamma: Revised and Extended Version**. 7th ed. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. ๒๕๔๕. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก. / Dhammapitaka (P.A. Payutto), Phra. 2012. **Photcananukrom Buddhasat Chabap Pramuan Dham**. 11th ed. Bangkok: Sahadhammik.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. ๒๕๕๖. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์. / _____. 2013. **Photcananukrom Buddhasat Chabap Pramuan Sap**. 10th ed. Bangkok: S.R. Printing Mass Products.
- ธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), พระ. ม.ป.ป. **กฏแห่งทาน**. กรุงเทพฯ: กรีน-ปัญญาญาณ. / Dhammawisutthikawi (Phichitra Thitawanno), Phra. No Date. **Law of Giving**. Bangkok: Green-Wisdom.

- นิรนาม. ๒๕๒๖. **โสดตถกัมมทานิทาน**. แปลโดย บรรจบ บรรณรุจิ. กรุงเทพฯ: วัดสุทัศนเทพวราราม. / Niranam. 1983. **Sotattthaki Mahanidana**. Tr by Bunchop Bannaruj. Bangkok. Wat Suthattepwararam.
- ปิยะนาถ สรวิสุต. ๒๕๕๒. **แรงจูงใจของผู้นำเยาวชนจิตอาสา ในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม: กรณีศึกษา สภาเยาวชน กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Piyanart Sarawisut. 2009. **Motivation of Youth Leaders with Volunteer Spirit on Social Activities: a Case Study of Bangkok Metropolitan Youth Council**. Social Administration Thesis. Faculty of Social Administration, Thammasat University.
- เพชรภี ปิ่นแก้ว. ๒๕๕๔. **จิตอาสา สุขสร้างง่ายๆ แคล้งมือทำ**. กรุงเทพฯ: iam Bookazine. / Phetrapi Pinkaew. 2011. **Volunteer spirit: Happiness made in Easy by your hand**. Bangkok: iam Bookazine.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และ สังคม สัจจ. ๒๕๔๓. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. / Phaiboon Watthanasiritham and Sangkhom Sanchorn. 2000. **Desirable Conscience of the Thai**. Bangkok: October Press.
- ไพศาล วิสาโล, พระ. ม.ป.ป. **เติมเต็มชีวิตด้วยจิตอาสา**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา. / Phaisarn Wisalo, Phra. No Date. **Filling Life with Volunteer spirit**. Bangkok: Buddhika Network.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Mahachulalongkornrajavidyalaya. 1996. **Mahachulalongkornrajavidyalaya Thai Tipitaka**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๗. **พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถาแปล**. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. / Mahamakut Buddhist University. 1994. **Mahamakutrajavidyalaya Thai Tipitaka and Atthakatha**. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. ๒๕๓๔. **อาสาสมัครกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Sasiphat Yotphet. 1991. **Volunteer and Social Administration Practice**. Bangkok: Faculty of Social Administration, Thammasat University.
- ศุณย์คุณธรรม. ๒๕๔๘. **ร่วมแรงแข่งขัน ร่วมกันทำดี สมัชชาคุณธรรมแห่งชาติและตลาดนัดคุณธรรม ครั้งที่ ๑**. กรุงเทพฯ: แพลน โมทีฟ. / Sun Gunadharm. 2005. **Ruamraeng Khaengkhan Ruamkan Tham Di Smajja Gunadharm Haeng Chat leh Talatnat Gumadherm Khrangthi 1**. Bangkok: Plan Motif.
- สุธาทิพย์ แก้วเกลี้ยง. ๒๕๔๙. **การพัฒนาจิตอาสาในแนวพุทธศาสนา**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. / Suthathip Kaewklang. 2006. **Development of Volunteer Spirit in Buddhism**. B.A. Term papers. Graduate School, Mihidol University.

- สุนิตย์ เชรฐฐา และวินัย เมฆไตรภพ. ๒๕๔๘. การศึกษาและการประยุกต์บทเรียนงานอาสาสมัครจากต่างประเทศเพื่อการพัฒนาอาสาสมัครในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยรูรัลเน็ต. / Sunit Chrettha and Winya Mekthriabhop. 2005. **The Study and Application of Foreigner's Volunteer Work Lessons for Development Volunteer System in Thailand**. Bangkok: Thai Rural Net.
- สุรางค์ ไคว้ตระกูล. ๒๕๔๘. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Surang Khowtrakun. 2005. **Psychology of Education**. 6th ed. Chulalongkorn University Press.
- Baron, Robert A., and Byrne, Donn. 2000. **Socail Psychology**. Massachusetts: Allyn & Bacon A Pearson Education Company.
- Batson, C.D. 2001. "Addressing the altruism question experimentally". in J.P. Schloss, & W.B. Hurlbut, **Altruism and Altruistic love : Science, Philosophy, and Religion in Dialogue**, New York: Oxford University Press. p. 33.
- Benson, P.L., Dehority, J., Garman, L., Hanson, E., Hochschwender, M., Lebold, G., Rohr, R., & Sullivan, J. 1980. "Intrapersonal correlates of nonspontaneous helping behavior". **Journal of Social Psychology** Vol. 110: 87-95.
- Cialdini, R.B., Kenrick, D.T. & Baumann, D.J. 1981. "Effects of Mood on Prosocial Behavior in Children and Adults". in N. Eisenberg-Berg, **The Development of Prosocial Behavior**. New York: Academic Press.

ออนไลน์

- มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. จิตอาสา...ธรรมะในงานอาสา. [ออนไลน์]. [๑๕ พ.ค. ๒๕๕๐ก]. / Michita Champatet Rotsutthi. 2007A. **Volunteer Spirit...Dhamma in Voluntary Work**. [Online]. Available: www.volunteers.in.th/post/tag [15/05/2007a].
- มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. ๒๕๕๐ข. จิตอาสา คืออะไร. [ออนไลน์]. [๑๕ พ.ค. ๒๕๕๐ข]. / Michita Champatet Rotsutthi. **What is Volunteer Spirit**. [Online]. Available: www.rrr.volunteerspirit.org/readUknow.asp?pid=1 [15/04/2007b].
- ศุภรัตน์ รัตนมูขัย. ๒๕๔๘. อาสาสมัคร: การพัฒนาตนเองและสังคม. **วารสารบัณฑิตอาสาสมัคร** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-มิถุนายน): 1-14. [ออนไลน์]. [๓๐ พ.ค. ๒๕๕๑]. / Supharat Rattanamuk. 2005. Volunteer: Self and Social development. **Journal of Graduate Volunteer** 1, 2 (January-July) :1-14. [Online]. Available: www.gvc.ac.th/th/pr.htm. [30/05/2008].
- สัณญา รัตนวรารักษ์. การสอนให้นักเรียนมีจิตอาสา. [ออนไลน์]. [๑๕ ต.ค. ๒๕๕๕]. / Sanya Rattanawarak. **Teaching Student Volunteer Spirit**. [Online]. Available: www.sunyacenter.com/Thai/article/Show.asp?ID=138 [15/10/ 2012].

Heather Boswell. **Motivation for Giving and Serving.** [online]. Available: www.learningtogive.org/papers/conceptd/motivation.html. [December, 2010]

Lunenburg, Fred C. **Expectancy Theory of Motivation: Motivating by Altering Expectations.** [online] Available: www.nationalforum.com/Electronic%20Journal%20Volumes/Lunenburg,%20Fred%20C%20Expectancy%20Theory%20%20Altering%20Expectations%20IJMBA%20V15%20N1%202011.pdf. [December, 2013].

Matthew Hamilton and Afshan Hussain. **American's Teenage Volunteers: Civic Participation Begins Early in Life.** [online]. Available: www.independentsector.org/programs/research/teenvolun1.pdf. [March, 2010].

Robert L. Knickerbocker. **Prosocial Behavior.** [online]. Available: www.learningtogive.org/papers/concepts/prosocialbehavior.html. [March, 2010].